

Současné sociokulturní aspekty romské rodiny ve Valašském Meziříčí

Ludmila Kubjátová

Bakalářská práce
2008

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2007/2008

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Ludmila KUBJÁTOVÁ

Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Současné sociokulturní aspekty romské rodiny

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretických východisek pro praktickou část práce.

Provedení kvalitativního výzkumu – metoda rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu.

Přijetí odpovídajících závěrů.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FRASER, A. Cikáni. Praha: NLD, 1998. ISBN 80-7106-212-X.

LISÁ, H., a kol. Romové v České republice, sešity pro sociální politiku. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-7-8.

MAŇÁK, J., ŠVEC, V., a kol. Cesty pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2005. ISBN 80-7315-102-2.

MATOUŠEK, O., a kol. Sociální práce v praxi. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X

NAVRÁTIL, P., a kol. Romové v české společnosti. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jakub Hladík

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

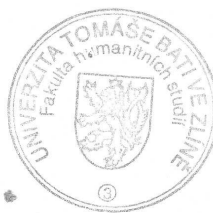
23. ledna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. května 2008

Ve Zlíně dne 23. ledna 2008

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Jarmila Celá
ředitel ústavu

ABSTRAKT

V teoretické části této práce se snažím popsat tradiční způsob života Romů, tak jak jsem jej nastudovala z romistické literatury. Popisuji, co vše znamenala pro Romy rodina, jak se přistupovalo k jednotlivým vývojovým etapám života, či k postavení muže a ženy v rodové společnosti, naznačuji pojetí rituální čistoty a společenské stratifikace.

V praktické části se pak vydávám na terénní výzkum mezi Romy ve Valašském Meziříčí. Snažím se zjistit a nastínit, jak žijí současné romské rodiny. Jaké mají sociální zázemí, jaké vyznávají hodnoty, a jak se stavějí ke svým tradicím. V tomto terénním etnografickém výzkumu využívám metody zúčastněného pozorování, polostrukturovaného rozhovoru a dotazníkové metody.

Klíčová slova:

Romové, romská rodina, romská kultura, tradice, vzdělanost, vzdělávání, zaměstnanost, hodnoty

ABSTRACT

In the theoretical part of my dissertation I am seeking to describe the Romany traditional way of life according to Romany literature that I have studied. I am describing what priority Romany family has, their attitudes towards particular evolutionary phases of life or male and female rank in tribal society. I also imply conception of ritual neatness and social stratification.

In the practical part I am visiting Romany people in the town of Valasske Mezirici. I am seeking to establish and adumbrate the Romany everyday life, their social background and attitudes towards their values and traditions. In this ethnographic field research I work with methods of involved observation, semi-structured interview and questionnaire method.

Keywords:

Romany people, Romany family, Romany culture, traditions, level of education, education, employment, values

Motto:

„Nechávám žít každého podle jeho přirozenosti a kdo chce, může pro svou spásu zemřít, jen smím-li já pro svou pravdu žít.“

B. Spinoza

OBSAH

ÚVOD	7
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 TRADIČNÍ ROMSKÁ RODINA	10
1.1 FAMILIJA A JEJÍ VÝZNAM PRO JEDNOTLIVCE	10
1.2 HIEARCHIE V ROMSKÉ RODINĚ	12
1.3 ŽUŽE A DEGEŠE	13
1.4 JAK ŠEL ŽIVOT	14
1.4.1 Narození	14
1.4.1 Dětství	14
1.4.2 Dospělost.....	15
1.4.3 Stáří	16
1.5 ROMOVÉ A VÍRA V BOHA	17
1.6 HUDEBNOST	17
2 ROZPAD TRADIČNÍ ROMSKÉ RODINY	18
II PRAKTICKÁ ČÁST	19
3 ŽIVOT SOUČASNÉ ROMSKÉ RODINY VE VALAŠSKÉM MEZIRÍČÍ	20
3.1 METODOLOGIE VÝZKUMU	21
3.2 PRVNÍ ETAPA VÝZKUMU	22
3.2.1 Metodologie první etapy	22
3.2.2 Vyhodnocení dotazníku.....	23
3.2.3 Vyhodnocení pozorování	26
3.3 DRUHÁ ETAPA VÝZKUMU	29
3.3.1 Metodologie druhé etapy výzkumu	29
3.3.2 Sbíráání materiálů	30
3.3.3 Charakteristika respondentské rodiny	31
3.3.4 Analýza rozhovorů a pozorování	32
3.3.5 Grafické vyhodnocení rozhovorů	41
3.3.6 Shrnutí vyhodnocení druhé fáze výzkumu	42
ZÁVĚR	43
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	45
SEZNAM TABULEK	46
SEZNAM PŘÍLOH	47

ÚVOD

Vždy mě udivovalo, že se lidé nechávají unášet předsudky. Mezi lidmi je rozšířeno mnoho mýtů a polopravd o životě Romů. Je zvláštní, jak lehce lidé uvěří, že Romové nechtějí pracovat, že nechtějí děti posílat do škol, že žijí v bytech plné špíny, že se nestarají o své děti. Ale jen opravdu málo lidí se odhodlá překousnout hluboko zakořeněné předsudky a osobně se o těchto „faktech“ přesvědčit.

Je naopak obdivuhodné, jak si mohli Romové uchovat svoji jedinečnost a odlišnost a to i přes staletí genocid a asimilačních tlaků. Díky těmto nátlakům jsme jim roztrhali jejich tradiční kulturní hodnoty, které jim dávaly pocit jistoty a zařaditelnosti. Většina Romů se již necítí být Romy. Chápu své romství jako těžké břemeno, se kterým se narodili, které se marně snaží celý život svléci. Odcituji zde slova jednoho otce: „*Má nejstarší dcera je krásná, vypadá jako gádžovka, ale opravdu se bojím o svého nejmladšího syna, který je hodně snědý. Bojím se, že to bude mít kvůli tomu v životě těžké.*“ Tato slova jen dokazují, že většina Romů se běžně v životě setkává s diskriminací. I já, když se pohybuji v doprovodu romských žen po nákupech, se setkávám se změnou chování okolních lidí. Jindy usměvavá prodavačka se tváří nedůvěřivě, zamyká kasu a nespouští z nás oči, když zajdeme za roh, jde za námi, na naše běžné zákaznickovy dotazy reaguje odmítavě, či dělá, že neslyší. Opravdu, jen obyčejný nákup se může stát něčím hodně ponižujícím a nepříjemným, a co teprve shánění si práce, či jednání s učiteli, nebo úřady? Není divu, že hodně Romů touží po asimilaci. Stále více Romů se přestává hlásit k romské národnosti. V roce 1991 se k romské národnosti přihlásilo 32 903 Romů, v roce 2001 pak jen 11 716 osob (Frištecká, Víšek, 2002, s.32). Zbylí Romové se hlásí k národnosti české či slovenské, ale od ostatních obyvatel se liší antropologickými charakteristikami, ty pak můžeme zjednodušeně považovat za tzv. etnické Romy. V roce 1989 byl Romům přiznán status národnostní menšiny, ale právě díky tomu, že se k této národnosti hlásí málo občanů, vzniká dojem, že se vlastně nic zvláštního dělat nemusí.

I samotná definice romské problematiky je zavádějící. Velice jsou mi blízká slova paní Mileny Hübschmannové, která píše: „Kdo jsme „my“, abychom mohli postulovat, že „oni“ „nám“ způsobují problémy? Nepůsobíme mnohem víc problémů „my“ „jim“? Není „romská problematika“ vlastně problematika Neromů, kteří nejsou s to s Romy komunikovat, anebo si připustit, jak nesrovnatelně obtížnější je interetnická komunikace pro Romy, kteří jakožto příslušníci menšiny se při ní musí vzdávat vlastní komunikační symboliky a

vyjadřovat se v komunikační symbolice „cizí“? Jsou nuceni hovořit „cizí“ řečí projevovat „ne-vlastní“ formy zdvořilosti, jinak zdravít, jinak děkovat a prosit, jinak projevovat nevoli, jinak se omlouvat, jiným způsobem dávat najevo přání – a to vše ve stresové situaci člověka, který je komunikačním partnerem hodnocen jako představitel „nižší“ kultury! Nedává Romům dosud užívaný termín „hostitelská země“ bolestně najevo, že v rodné zemi jsou stále jen trpěni jako nezvaní „hosté“? (Húbschmannová, 1999, s.17)

V dnešní době se hodně mluví o lidských právech, právech národnostních menšin. Mluvíme o integraci, ale ve skutečnosti stále vyžadujeme úplné splynutí, nejsme schopni přijmout jakoukoliv odlišnost. Za dobré Romy považujeme jen ty, kteří mluví a jednají stejně jako my. Při tom o nich víme daleko méně, než oni o nás.

Myslím si, že hodně toho, co považujeme za typicky romské chování je spíše chování, kterým se projevují lidé vytlačení na periferii naší společnosti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TRADIČNÍ ROMSKÁ RODINA

1.1 Famil'ija a její význam pro jednotlivce

„Bachtalo manuš, so les hin lachi famil'ija.“¹

Šťastný člověk, který má dobré příbuzenstvo.

Romská rodina je příbuzenská pospolitost v rozsahu tří až pěti generací se všemi přiznanými a přivdanými. *Famil'ija* byla základní komunitní jednotkou, s níž se identifikoval každý jednatlivec. Další příbuzenský pojem je *fajta* (rod), rod po otci - *fajta pal o dad*, a rod po matce - *fajta pal e daj*. Při představování se člověk představoval, tak že vyjmenoval významné členy svého příbuzenstva a svůj rodinný vztah k nim (např. jsem syn toho a toho, bratr, švagr.....) Celému rodu velel vajda. Byl to zpravidla starší muž, který se u ostatních těšil velké vážnosti (moudrost věku, životní úspěchy).

„O Roma dživenas pre jekh kopa“

Romové žili na jedné kopě.

Ve *famil'iji*, která obvykle charakterizovala celou komunitu, osadu, se tradovaly kulturní normy. Zároveň rodina byla první kontrolní a sankční instancí, která trestala nedodržování norem. Provinění jednotlivce bylo hanbou celé rodiny.

Protože Romové žili a často žijí v úzkém osobním kontaktu, bylo jedním ze základních pravidel „*nikaske ma čhin paťiv*“ - nikoho neurazit. Každý se musel střežit tomu, aby druhému neřekl sprosté slovo. Urazit se mohlo ale také otevřeným vyjádřením nesouhlasu. Proto se svůj nesouhlas snažili zabalit do co nejhezčího obalu jiných slov, nebo ho

¹ Veškeré citáty a pojmy z romštiny užívám z knihy Romové v České republice, Socioklub, Praha 1999 a z knihy M. Húbschmannové Šaj pes dovakeras.

vyjádřili neverbálně. Romové dodnes mají daleko rozšířenější a užívanější nonverbální komunikaci a mnohdy má větší význam než mluvené slovo.

Není tedy divu, že dojde k nedorozumění v komunikaci mezi Romy a neromy. Dosti často také docházelo k nepochopení a nerespektování majoritních norem. Soudružnost celého rodu umožňovala „pachateli“ se skrýt. Romové ho neprozradili. Pokud hrozilo vnější potrestání celé komunity byl vybrán „obětní beránek“, člověk, kterému *gadžovské* potrestání ublížilo nejméně. Toto utajení skutečného viníka platilo pouze ve vztahu ke *gadžům*.

Romové měli své vlastní normy a sankce. V romské komunitě, jakožto i v jiných společenstvích, se užívala kontrola pomluvou a veřejným mluvením o prohřešku. Viník se musel stydět - „*ladž*“. Větším trestem byla obecná ostrakizace. Nikdo s dotyčným nepromluvil, nikdo ho nepozval domů, nikdo se na něj nepodíval. Někdy to mohlo zajít tak daleko, že provinilec opustil svou komunitu, ale k takovému „drastickému“ trestu docházelo málokdy, neboť pro Roma se to rovnalo smrti. Charakteristické pro romské sankce bylo to, že nebyly absolutní. „Ovšem, co je důležité: sankce nebyly apriori „odměřené“ na pět měsíců, na pět let, podmíněně, nepodmíněně! Člověku bylo odpuštěno, jakmile komunita intuitivně vycítí jeho lítost pokání.....A komunita odpustila, ale policie a gadžovský soud neodpustí.“ (Hűbschmannová, 1999, s 33)

„Sar dživaha, te na džanaha jekh avreske te omukel?“

Jak bychom mohli žít, kdybychom neuměli odpouštět?

Pro Roma je rodina a příslušnost k ní nesmírně důležitá. Bez rodiny by byl ztracen. „Člověk bez příbuzných je *čoro*. Výraz *čoro* znamená na prvním místě „osiřelý“, odvozeně pak „chudý“. Spojení těchto dvou významů do jednoho výrazu samo o sobě svědčí o tom, co pro jednotlivce znamená *familja*.“ (Hűbschmannová, 1999, s. 42.)

V takovéto pospolitosti se vyvinul u jedinců nesmírně silný smysl pro solidaritu a kolektivní cítění a vědomí. Individualizace se u nich příliš necenila, což jim velice znesnadňuje možnost adaptability na život v dnešní superdobě, ve které jsou individualismus a

kariérismus základními pilíři pro úspěch – přežití. Soubor romských tradičních kulturních hodnot a norem se v romistické literatuře označuje pojmem *romipen*.

1.2 Hierarchie v romské rodině

„Murš - murš, džuvli hin ča džuvli.

Chlap je chlap a ženská je jenom ženská.

Romská rodina je výrazně patriarchální. Romský muž byl navenek i uvnitř hlavou rodiny, rozhodoval, nesl odpovědnost za rodinu. Staral se o prestiž rodiny a zajišťoval bezpečnost rodiny.

„Ajsi romni kempel, savi moro anel. Lači romni kerel jekha konuratar duj.“

Správná žena umí obstarat chleba. Správná žena udělá z jedné koruny dvě

Romská žena se starala o chod domácnosti. Měla za povinnost obstarávat jídlo, starat se o děti, poslouchat svého muže..... Měla často ekonomicky důležitější roli, neboť to byla ona, kdo musel zajistit přežití rodiny. Jídlo sháněla různými způsoby - vymazáváním pecí sedlákům, prací na poli, sběrem lesních plodů, nebo žebráním.

Muž mohl svou ženu opustit pro neplodnost nebo nevěru ženy. Nevěra muže byla brána jako důkaz jeho mužné síly. Ženy se dokonce mezi sebou chlubily počtem milenek svého muže. O počtu dětí také rozhodoval muž, neboť více dětí zvyšoval prestiž muže. Tradovalo se, že muž může mít hodně milenek, ale jen jednu ženu.

Muž často provozoval některé z tradičních romských řemesel (kovářství, kovotepectví, kotlářství, košíkářství, hudebnictví, koňské handlířství...), které ovšem nezajišťovalo pravidelný výdělek.

1.3 Žuže a degeše

Romové sami sebe často dělí na „*žuže* a *degeše*“. *Žuže* Roma jsou rituálně čistí. Dodržují tradice *romipen*. Tato čistota se netýkala jen rituality, ale i fyzické čistoty. Pojem *žužipen* je mnoharozměrový. Úvodní věta, kterou hospodyně nabízí jídlo návštěvníkovi je: „*Cha, ma dara, amen sam žuže Roma.*“ (Jez, neboj se my jsme čistí Romové.) To znamená na prvním místě Romové, kteří se neživí nečistým masem (koňské, psí) a dále neživí se nečistou prací (Hübschmannová, 1999, s. 50.) (čištění žump, hrobnictví, někdy jakýkoli kontakt se zemí....proč je asi tak pověstný odpor Romů k lopatě a krompáči?)

Další projevy čistoty: Bylo nemyslitelné, aby se nádobí na jídlo používalo jinak (k praní prádla). Žena, které vařila jídlo musela být dokonale čistá. Vařit nesměly ani menstrující ženy, protože i tyto byly nečisté. Při vaření musela mít žena šátek. Vlas v jídle celé jídlo znečistil a navíc má magické implikace. Jídlo má vařit žena s radostí a láskou, nemůže-li potlačit smutek či hněv nemá u plotny co dělat. Hlavní čistota jídla spočívala v tom, že bylo čerstvé. Co se nesnědlo, se vyhodilo.

Žuže Roma mají čisté, uklizené byty, chalupy. I ta nejchudší hospodyně se snaží udržet svůj byt v co největší čistotě. Ovšem čistota v bytě je často vystavena tvrdému kontrastu k nepořádku okolo obydlí. Pro Romy je nečisté dotýkat se cizích odpadů a co není u nich v bytě, je cizí.....

Pro Romy jsou všichni *gádžové degeše*, hlavně proto, že jíme zbytky.

Romové, kteří žili v jedné osadě, se často živili jedním řemeslem. Tak se jednotlivé osady dali označit socioprofesionálními názvy: *lavutariko vatra* (osada hudebníků), *bu'ekeri vatra* (kde se živil výpomocí *gádžů*, - na poli), *kalderaši vatra* (kotlářská osada), ale také *bakholi vatra* (hladová osada), či *degešiko vatra* (kde pojídali nečisté maso, či vykonávali nečisté práce). Bylo nemyslitelné, aby se příslušníci jednotlivých osad mezi sebou ženili, vdávali. Tato tradice vychází z kastovního systému v pravlasti Romů - Indii.

1.4 Jak šel život

1.4.1 Narození

Narození dítěte byla vždy velká radostná událost. Děti byly pro Romy vždy tím nejdůležitějším. Otec vždy toužil po synovi, neboť větší počet mužů v rodině zvyšovalo moc rodiny v komunitě a také synové dědili po otci řemeslo. Matka obvykle tajně doufala, že dítě bude holčička, neboť holčička, až když trochu odrostla, jí pomáhala s nelehkou prací v domácnosti a se starostmi o mladší děti.

Křest - *krivipen* se konal v kostele a byla to velká rodinná událost. Dítě mělo svého romského kmotra a hodně často i neromského. Často to byl sedlák, kterému vypomáhali a který měl zajistit dítěti dobré přežití v neromském světě. Dítě často dostávalo oficiální jméno právě po tomto kmotru, ale v komunitě se častěji ujalo jméno, které se mu dalo až v průběhu života a které vyjadřovalo jeho fyzické či psychické vlastnosti. Toto jméno se mohlo i několikrát během života měnit.

Vztah Romů k dětem myslím dobře vyjadřuje jejich staré přísloví :

„Nane čhave, nane bacht.“

Nejsou děti, není štěstí.

1.4.1 Dětství

Svět dětí a dospělých nebyly vůči sobě v opozici. Dítě se díky přítomnosti velkorodiny rychle učilo navazovat sociální kontakty. Dospělí dítě respektovali a dítě respektovalo dospělé. „Děti jsou vedeny od útlého věku k samostatnosti a brzy s nimi rodiče jednají jako s dospělými lidmi, rovnocennými partnery. Jsou zasvěcovány do problémů dospělých lidí v rodině a berou na nich účast. To je také jeden z důvodů, kromě rasových somatických znaků, proč dříve vyspívají.“ (Balabánová, 1995, s.3.)

Děti se ve své rodině učili všemu, co potřebovali pro život. Od základních dovedností, znalost *romipen*, až po řemeslnické (středněodborné vzdělání). Učili a dodnes učí své děti tomu, co je skutečně důležité pro praktický život. *Gádžovskému* vzdělání nepřikládali

(někteří nepřikládají dodnes) velký význam. To však neznamená, že si nepřejí být moudří. Moudrost je v komunitě tradičně velmi ceněná, avšak moudrost je jinak získávána a jinak projevována než u Čechů.(dětství – online.2007)

1.4.2 Dospělost

Dětství končilo a dospělost začínala založením vlastní rodiny. U Romů byla běžná svatba již velice mladých lidí. Proto aby dva mladí lidé mohli začít spolu žít, se musel po dohodnutí otců uskutečnit zasnubní obřad - *mangavipen*. Dva mladí si slíbili před celou komunitou, že spolu zestárnou. Obřadník, většinou *vajda*, mladým zavázal ruce šátkem a mladí si připili vína nebo pálenky z partnerovy dlaně. Občanská či církevní svatba - *bijav* se konala až po několika letech soužití a někdy ani k ní nedošlo.

Mladá novomanželka šla do rodiny svého muže a musela ve všem poslouchat svou tchýni, která ji učila „*bori*“ vařit jídlo, na které byl syn zvyklý. Dokud se nenarodilo první dítě, musela být své tchýni neustále po ruce.

„Romňi ačhel lachi romňi tel la sasakero vast.“

Žena se stává dobrou ženou pod komanden své tchýně.

Rodina nevěsty často předcházela špatnému zacházení se svou dcerou tím, že oženila svého syna se sestrou dceřiného manžela. Pak přišla k nim do rodiny jejich dcera a pokud se doslechli o špatném zacházení se svou dcerou, špatně zacházeli zase oni s jejich dcerou.

Těhotná žena se musela řídit různými rituálními zvyky, aby nepotratila - *oddžal latar* (doslova, aby od ní neodešlo). Za prvé musela dostat jídlo, na které měla chuť. (Hüb-schmannová, 1999, s. 46.) Těhotná žena se nesměla dívat na nic hnusného (hady, slimáky, žížaly...), aby nepřešla podoba či vlastnost na dítě. V některých rodinách se dodnes zakazuje dívat se těhotné ženě na krvavé akční filmy či horory. V ideálním případě by těhotná žena měla být čistá od hněvu, žalu, smutku a jakékoliv jiné nespokojenosti. Bylo na celé rodině, aby se co nejvíce snažila matce a hlavně nenarozenému dítěti zpříjemnit tyto životní chvíle.

1.4.3 Stáří

„De le phure pat'iv, bo the jekhvar aveha phuro.“

Bud' uctivý ke starým i ty budeš jednou starý.“

Stáří lidé bývali vždy nositeli moudrosti, tudíž byli velice vážení a respektovaní. Staří lidé nacházeli uplatnění při výchově vnoučat, díky tomu byli skutečně respektováni jak svými dětmi, tak svými vnoučaty. Byli to hlavně staří lidé, kteří předávali dětem *romipen* - pohádky, příběhy, zvyky...

Smrt chápali Romové jako odchod duše - *mule* do jiného světa, který je nedílnou součástí existence. Pro umírajícího si přichází někdo z dříve zesnulých, který u něj zůstává do pohřbu a uvádí jej na *aver svetos* - jiný svět. U umírajícího celá rodina „*vartuje*“. Hrají se karty, vypráví staré příběhy či příběhy ze života zesnulého. Nesmí se zpívat, tancovat, přitukávat skleničkami. Každý před vypitím sklenky odlije troch na zem - na památku zesnulého. (Stáří – online.2007) Osobní věci zesnulého se mu ukládají do rakve nebo se pálí. Nějakou dobu po pohřbu přijde *mulo* příbuzným říct, jak byl spokojený se svým pohřbem. Někdy *mulo* ochraňuje svou rodinu i po smrti. Přichází varovat ve snu. Ale někdy si *mulo* může i „vyřizovat své účty“ a příbuzné strašit. Je proto nezbytné, aby se udržovala dobrá komunikace se zesnulým i po smrti a samozřejmě se zesnulý nesmí nijak hanit. Pro udržení dobrých vztahů s *muly* se např. dávají jejich oblíbená jídla za okno. To je také jeden z důvodů proč se jídlo musí sníst hned, nebo potom vyhodit, neboť zbytky jídel „oňufávají“ *mulové* a takové jídlo může přivodit nemoc.

1.5 Romové a víra v Boha

„Savoro pes predžal, ča o Del ačhel.“

Všechno pomíjí, jenom Bůh trvá.

O Romech se traduje, že jejich skutečná víra je zajímavou symbiózou náboženství majoritních společenství a jejich „pověř“, které si přinesli sebou z Indie. (Náboženství – online. 2007) Romové vždy věřili, že duše přesahuje hmotný svět. Dodnes Romové hodně věří na duchy svých zesnulých. Většina Romů bylo a je hluboce oddána Bohu a náboženství chápou v daleko širším slova smyslu. Náboženství a víra byly pro ně způsobem života. Většina Romů žijících v Čechách se hlásí k římským katolíkům.

1.6 Hudebnost

„ Ekfede paťiv luvutariske.“

Největší úcta hudebníkovi.

Romové se živili nejrůznějšími řemesly. Hodně často to bylo kovářství, košíkářství, pletení metel, koňské handlířství, ale největšího uznání a úcty (a to nejen od Romů, ale i od „gádžů“) se vždy dostávalo romským hudebníkům.

Romové, jak kočovali Evropou, ovlivnili i hudbu majority. Tak například, tak pro Španělsko typický hudební a taneční styl jakým je flamenco, slyšitelně vychází z romské hudby. Dále i u nás populární maďarský čardáš, nebo dnes ve světě world music tolik oblíbená balkánská dechovka.

O tom, že romská hudba má co nabídnout i v dnešní době, svědčí velká popularita romských kapel a hudebníků. Ze světové hudební scény jmenujme alespoň kapelu Gipsy King a z české scény, snad dnes nejznámější, kapelu Gipsy cz a skupinu Kale se slavnou interpretkou Věrou Bílou.

2 ROZPAD TRADIČNÍ ROMSKÉ RODINY

Ačkoli Romové jsou v Evropě známí již od počátku 13. století, dokázali si až do dnešních dob, i přes tvrdé represivní a asimilační nátlaky, udržet svou jedinečnost. Je paradoxem, že v době, kdy mluvíme o lidských právech a toleranci, se romská kultura nejvíce přiblížila k asymptotě zániku. Budu citovat jednoho mého známého Roma: „*Romská kultura zaniká. Zjistil jsem to, když na mě máma promluvila něco romsky a já ji nerozuměl....*“ Romové sami vědí, že *romipen* umírá, ale jaksi již nejsou schopni jej vzkřísit. Jsou definitivně zamotáni do megakola supermoderní doby. Pravou romštinou již skoro nikdo nemluví, děti neznají romské pohádky, a většina Romů přijala zvyky *gádžů*. Jsou tu jistě národobrozenské znaky. Vzdělaní Romové sepisují romské příběhy, tradice, píší knihy v romštině (např. Ilona Lacková, Margita Reitznerová, Ladislav Dudy - Koťo.....), ale většina Romů je zatím stále slabá na to, aby vynesli na svých bedrech svou kulturu z propasti zkázy.

Romská rodina se nuklearizovala. Existují fenomény jako rozvodovost, svobodné matky, otcové, co se nezajímají o své děti, matky, co se vzdají svého dítěte, staří lidé, které nikdo neposlouchá, alkoholismus, gamblérství, drogy, prostituce, zadluženost.....a další výdobytky dnešní doby. Ale tyto výdobytky nejsou znakem Romství, jsou to plody naší „dokonalosti“, které jsme Romům nabídli na zlatém podnose a oni oslepeni září zlata jej jedí a zdá se, že jim chutná....?

Tradiční romská rodina již zmizela. A s ní mizí i *romipen*. Ale jak se žije moderní romské rodině? Za posledních deset let došlo i v globální kultuře k tolika změnám. A o romské kultuře posledních let a životě romské rodiny je velice málo dostupné literatury. Rozhodla jsem se tudíž si sama zjistit fakta o životě Romů v mém okolí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 ŽIVOT SOUČASNÉ ROMSKÉ RODINY VE VALAŠSKÉM MEZIRÍČÍ

V této praktické části bych chtěla zjistit, jestli to co čtu a „vím“ o Romech, skutečně odpovídá jejich reálnému životu na konkrétním lokálním území. Tím myslím, jaké je skutečné **smýšlení a současný život romské rodiny ve Valašském Meziříčí**. V naší společnosti existuje mnoho mýtů okolo života Romů, už však jen velice málo lidí je ochotno si osobně ověřit nakolik jsou, tato společností vytvořená fakta, pravdivá.

Ve Valašském Meziříčí se ještě nikdo nepokoušel zmapovat život romských obyvatel. Proto jsem se rozhodla provést terénní etnografický výzkum, jehož hlavním cílem je popsat současné sociální a kulturní aspekty romských rodin ve Valašském Meziříčí.

S Romy ve Valašském Meziříčí nejsou vážnější problémy. Většinou bydlí v bytech „čtvrté kategorie“ a povětšinou patří k sociálně potřebnějším obyvatelům města. Neexistuje ani přibližný údaj o počtu romských obyvatel města (jakožto i celé republiky), neboť většina Romů se nehlásí k romské národnosti, ale většinou k české či slovenské. Vyvstává tím paradoxní problém, koho vlastně budu zkoumat? Budu zkoumat obyvatele, kteří vykazují jisté znaky romství. A to hlavně, mluví specifickou formou češtiny s romskými slovy tzv. **romským etnolektem češtiny a mají fyziologické znaky romského etnika** (barva pleti, očí, vlasů). Toto jsou podle mne základní znaky, kterými si běžný člověk definuje Roma a kterými se budu řídit i já.

Dalším pojmem, který bych měla upřesnit je romská rodina. Romové již nežijí v rodových společenstvích. Definici romské rodiny velice podrobně rozebrali ve svém výzkumu Lenka Budilová a Marek Jakoubek (2004, s.30), ale i ti odkazují na problematiku tohoto pojmu citací z *Encyklopedia of Social a Cultural Anthropolgy*: „Rodina je v antropologických textech jedním z nejpoužívanějších pojmů, jeho význam není vždy úplně jasný, ani není předmětem konsensu....Může například odkazovat ke skupině společně bydlících osob v domácnosti, k blízkým příbuzným, kteří společně bydlí, jako jsou například rodiče a jejich dospělé děti, nebo k mnohem širšímu příbuzenstvu větší genealogické hloubky, jako například celá rodina, která se sejde na pohřbu....“

Často je širší rodina roztržena do různých měst, nebo alespoň do různých lokalit města. Proto zde budu rozlišovat **rodinu nukleární a rodinu v širším smyslu**. Rodina nukle-

ární jsou rodiče a jejich děti. Rodina v širším smyslu zahrnuje více generací a rodiny sourozenců.

Dalším pojmem, který hojně užívám, je romská kultura. V tradičním (axiologickém pojetí) se do kultury zahrnovaly duchovní hodnoty společnosti jako umění, věda, literatura, osvěta, výchova, ušlechtilé a pokrokové ideje apod. (Soukup, V. 2000, s.15) Já se ale ve své práci klaním a užívám pojmu kultura z globálního antropologického pojetí, podle kterého se do pojmu kultury zahrnují nejen pozitivní hodnoty, ale i všechny nadbiologické prostředky a mechanismy, jejichž prostřednictvím se člověk jako člen společnosti adaptuje k vnějšímu prostředí.. Je to **systém artefaktů, sociokulturních regulativů a idejí sdílených a předávaných členy určité společnosti** (Soukup, V. 2000, s. 15). Pro mě tedy společností tvořenou Romy.

3.1 Metodologie výzkumu

„Základním cílem etnografického výzkumu je poznat málo známé chování a kulturu nějaké sociální skupiny jedinců. Proto je tento přístup typicky explorativní a popisný.“ (J.Hendl, 2005, s.238).

Mým cílem je zjistit jaké jsou sociokulturní aspekty života romské rodiny a zda se v současné romské rodině udržuje tradiční způsob života Romů.

Celkově se jedná o kvalitativní výzkum (i když první etapa výzkumu má i kvantitativní část), pro který je důležitý dlouhodobý pobyt v terénu. Pro své poznání budu využívat různé metody. Protože tento výzkum probíhá dlouhodobě, je rozdělen do dvou etap.

Již před plánováním tohoto výzkumu jsem navázala kontakt s paní Irenou Ševčíkovou, která je zakladatelkou romského komunitního centra Zeferino a která mi poskytla cenné rady dlouholetého praktika.

3.2 První etapa výzkumu

Tato etapa je velice důležitá pro můj výzkum, neboť jde o vstup do terénu. Na tom, jak se mi tento vstup do terénu podaří velice záleží a může to ovlivnit další průběh výzkumu. Dále mi umožní základní orientaci v terénu a poskytne informace o sociálním členění romských obyvatel Valašského Meziříčí.

3.2.1 Metodologie první etapy

V první etapě použiji metody dotazníku a zúčastněného pozorování. Tyto etapu pojmám smíšeně a to jak kvantitativně (vyhodnocení dotazníku), tak kvalitativně (vyhodnocení pozorování).

Dotazník mi zde slouží v první řadě jako záminka pro vstup do terénu, a v druhé řadě pro kvantitativní zhodnocení základních sociálních aspektů. Těmito aspekty myslím např. počet členů romské rodiny, zaměstnanost, vzdělání, postoje ke vzdělávání.

Výzkumné otázky dotazníku:

1. Jaké je dosažené vzdělání rodičů?
2. Kde se romské děti vzdělávají?
3. Jaká je zaměstnanost Romů?
4. Jaký je průměrný počet členů romské rodiny a jaký je průměrný počet dětí v romské rodině?
5. Jaké mají Romové hodnotové priority?

Odpovědi na otázky 1-4 jsou letným nástinem, na jaké sociální úrovni Romové ve Valašském Meziříčí žijí a také jsou to odpovědi na často kladené otázky související s životem romských rodin. Tyto otázky přímo vyžadují kvantitativní vyhodnocení. Odpověď na otázku č. 5 je zajímavá a podstatná pro mé další zkoumání.

Zúčastněné pozorování mi má především napomoci se orientovat v terénu. Otázky, na které chci získat odpověď jsou:

1. Kde a jací Romové žijí?
2. Jak vypadají obydlí Romů?

Dotazník, se kterým budu osobně obcházet, má na konci místo pro vlastní záznam z pozorování terénu, na poznatky a dojmy o jednotlivých respondentech.

3.2.2 Vyhodnocení dotazníku

Tuto první část svého výzkumu jsem prováděla ve Valašském Meziříčí od 10.4. 2007 do 16.5. 2007. Kromě odpovědí na výzkumné otázky jsem si mohla vytipovat vhodné respondenty pro další etapu výzkumu. Po sběru dat dotazníkovou metodou, jsem pokračovala v návštěvách romských rodin a pozorovala reálný život Romů.

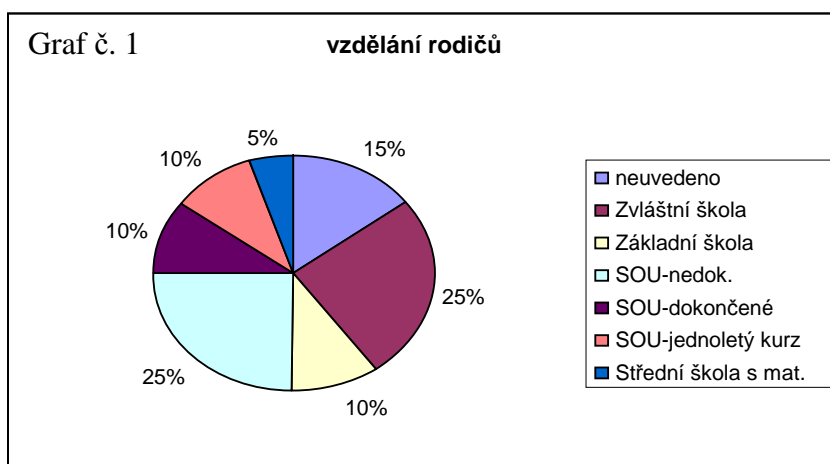
Při svém terénním výzkumu jsem navštívila s dotazníkem celkem 26 domácností. Setkala jsem se s milým i velice nedůvěřivým a chladným jednáním. Z těchto 26 domácností, i po opakovaném pokusu o navázání kontaktu, odmítlo na dotazník odpovídat celkem 6 domácností, což je 23,1%. Toto značně vysoké procento vypovídá a velké nedůvěře Romů k bílým lidem. Toto procento by bylo i větší nebýt mé občasné neodbytnosti. Respondenti povětšinou využili možnosti vyplňovat dotazník anonymně. Někteří nahlas vyjadřovali obavy ze zneužití jejich odpovědí. (obava, že jsem ze „sociálky“....).

Pro další číselné údaje pracuji jen s vyplněnými dotazníky. Tudíž za sto procent počítám číslo 20.

Odpovědi na výzkumné otázky :

a. Dosažené vzdělání rodičů

Myslím, že odpovědi z dotazníku na tuto otázku se dá nejlépe znázornit následujícím grafem.

2. Kde se romské děti vzdělávají

Podářilo se mi navázat kontakt hlavně s mladými matkami. Takže z mých dotazovaných rodin mělo 35% rodin děti předškolního věku. Z 10% rodin chodí děti na ZŠ Masarykova, z 10% dotazovaných rodin chodí děti do školky v Komunitním centru Zeferino, z toho z 10% rodin chodí děti jak do MŠ Zeferino tak i do ZŠ Masarykova. Z 20% rodin chodí děti do zvláštní školy, ve zbývajících 5% dotazovaných rodinách nemají děti, a v 5% mi na tuto otázku neodpověděli. A v jednom případě měl dotazovaný muž svou rodinu ve Slovenské republice, tudíž jeho děti chodí na ZŠ ve Spišské Nové vsi. Nesetkala jsem se ani s jedním předškolním dítětem, které by chodilo do klasické mateřské školky.

Další zajímavé výpovědi z dotazníku týkající se vzdělání:

Pro sto procent respondentů je vzdělávání jejich dětí důležité. Sto procent chce, aby jejich děti měly práci a nebyly závislé na dávkách. 90% rodičů si myslí, že vědomosti, které se jejich děti učí ve škole, jsou potřebné pro praktický život.

Z odpovědí mi vyšlo, že 70% respondentů chodilo rádo do školy. 20% odpovědělo, že do školy rádi nechodili. 10% odpovědělo, že do školy chodili rádi i neradi podle situace a nálady....

Z mého výzkumu se nedá určit žádná výraznější závislost mezi dosaženým vzděláním rodičů a vzděláváním jejich dětí. Ani žádná závislost mezi tím, jestli rodiče chodili do školy rádi / neradi a tím jaký mají postoj ke vzdělávání svých dětí. Pro všechny rodiče je vzdělávání jejich dětí důležité a chtějí, aby jejich děti v životě něčeho dosáhly, aby se měly lépe než oni, aby mohly lépe sehnat práci.....Romům schází dostatek iniciativy, schopnost vzít za něco osobní odpovědnost. Jakmile mají každé ráno vstát a dovést děti do školy, zaplatit školovné, pořídit školní pomůcky... ,tak se u nich toto přesvědčení a motivace po nějakém čase poněkud rozplyne. Důkazem je to, že v KC Zeferino mají hodně zájemců o docházení do tamější školky, či odpoledních kroužků, ale už jen málo pravidelně docházejících. Jako překážku pro co nejlepší vzdělávání svých dětí vidí rodiče ve 40% nedostatek peníze, ve 20% že jsou jejich děti Romové, v 15% nevidí žádnou překážku a ve 25% na tuto otázku nevedli žádnou odpověď.

3. Zaměstnanost

Na dotazník mi častěji odpovídaly ženy - matky - 75%. Z těchto celkem tedy 15 žen bylo na mateřské dovolené 11 žen, což je asi 73,3%, zaměstnaná byla jen 1 (6,7%) a nezaměstnaných byly 3 (což je 20%)

Z 5 mužů - otců - odpovídajících na dotazník, byli 3 zaměstnaní (60%) a 2 nezaměstnaní (40%). Celkem 5 žen na mateřské dovolené mi spontánně do dotazníku napsaly, že ony jsou doma, ale jejich muž pracuje. Svědčí to o tom, že pro Romy je zaměstnanost znakem úspěšnosti, alespoň té kterou od nich očekávají gádžové.

4. Počet členů v romské rodině

Z mého dotazníku se mi potvrdil fakt, že romská rodina se nuklearizovala. Ve svých odpovědích se za rodinu počítali převážně jen rodiče a děti, i když jich v bytě bydlelo evidentně více. Průměrný počet členů v romské rodině mi vyšel 5,25 a průměrný počet dětí 2,65, což nijak výrazně nepřevyšuje běžný počet členů rodiny a počet dětí v neromské rodině. Nejpočetnější rodina čítala 9 členů a zároveň měla i nejvíce dětí 7. Celkově jsem se však setkala s tím, že Romové mají více dětí než neromové. V mém číselném vyjádření došlo k jistému snížení počtu dětí díky tomu, že se mi dařilo lépe navázat kontakt s mladými matkami, které zatím nemají hodně dětí a z nichž bylo poměrně hodně svobodných matek, které ani nežijí s mužem, nebo žijí s mužem, ale ten není otcem všech jejich dětí. Další důkaz rozkladu romské rodiny.

5. Hodnotové priority

Romové povětšinou nejsou úředně oddáni a již se ani běžně nedodrží rituální tradiční rodinná svatba. Kontrastem k této skutečnosti je výsledek mého výzkumu, kde mi uvedlo 75% respondentů, že je důležité, aby se dva mladí lidé čekající spolu dítě vzali. (jen 20% uvedlo, že to není v dnešní době podstatné a 5% neodpovědělo).

Romové spíše než podle svého skutečného přesvědčení a smýšlení odpovídali podle toho, co si myslí, že je ta „lepší“ odpověď.

Dalším důkazem, že Romové se snaží „vylepšit“ je ten, že mi 11 (55%) respondentů v otázce, ve které měli seřadit věci od nejdůležitější po nejméně důležitou, zařadili knihu mezi první dvě místa. Na tomto místě se většinou střídala kniha s oblečením a hudebním nástrojem. Bylo by to příjemné překvapení, jen kdybych v jejich bytech uviděla alespoň jednu knihu...

Po vlastní zkušenosti s obcházením s dotazníkem mezi Romy jsem se ujistila, že dotazníková metoda není příliš vhodná pro zkoumání romské problematiky, neboť Romové hodně podléhají efektu sociálního očekávání.

3.2.3 Vyhodnocení pozorování

Troufám si říct, že vstup do terénu se mi celkově vydařil. Mám tu zkušenost, že se výzkumník nesmí nechat odradit. Často jsem se při svém prvním setkání dočkala nevlídného až odmítavého jednání. Až když mě ve své blízkosti registrovali další a další den začali se mnou otevřeněji mluvit. Také jsem již po první návštěvě přistoupila na „úplatkovou“ strategii. Tedy na další terénní vstupy jsem se vybavila bonbony a malými čokoládkami. Přátelství s dětmi může výzkumníkovi otevřít nejdny zavřené dveře. Když už se mi dveře otevřely, vyvstal nový problém v podobě nekonečné otázky „Proč?“ „Na co ten dotazník je?“ Opravdu najít adekvátní odpověď na tuto otázku a nevzbudit další podezření bylo nečekaně těžké. Nakonec se mi nejvíce osvědčila zjednodušená pravda : „Chci napsat, jak se Vám skutečně žije, aby se všichni mohli dozvědět, jak Romové dnes žijí.“ Taková odpověď je pravdivá a zároveň Romové bývají potěšeni zájmem o jejich život a motivovalo je to k další otevřenější spolupráci.

Zjistila jsem, že ve Valašském Meziříčí je pět velkých rodin. Jsou to rodiny Pechů, Tulejů, Tuliů, Šándorů, Kandráčů. Většina těchto rodin sem přišla v průběhu 60.let, což má přímou souvislost s industrializací města. Přicházely sem za prací a lepším životním jednotlivé zakládající páry s malými dětmi. Zjistila jsem, že většina zakládajících párů pochází ze Slovenska z oblasti Spišské Nové Vsi.

Tyto rodiny mají mezi sebou většinou chladné vztahy. Často uslyšíte, že „oni jsou divná rodina“. K mému překvapení se tyto jednotlivé rody mezi sebou málo míchají. Jen tři z těchto rodin jsou svázané nějakým příbuzenským svazkem, což při dosti velkém po-

čtu dětí a vnuků zakládajících páru je překvapivě málo. Pokud někdo z jedné rodiny začne žít s někým z druhé, často se tím své původní odcizí.

Tak se do Valašského Meziříčí občas „přížení či přivdá“ někdo z okolních měst či ze Slovenska. A naopak někdo z Valašského Meziříčí odejde.

Při pobytech v terénu jsem navázala důvěrnější vztah se dvěma z těchto rodin. Zjistila jsem, že čím více se mi dostává přízně členů těchto rodin, tím více se ode mě příslušníci těch zbývajících straní a jejich chování se stává chladnějším a podezíravějším.

Romové ve Valašském Meziříčí žijí na čtyřech lokalitách. Tyto lokality jsou od sebe poměrně dosti daleko. Jedná se o panelový dům na ulici Zašovská, starý dvůr ve tvaru písmene L na ulici Jičínská, komplex unimo buněk v průmyslové zóně na ulici M. Alše a cihlové bytové domy v přílehlých uličkách Hranické ulice.

Na jedné lokalitě nežije jedna rodina, jak by se dalo očekávat, ale na jednotlivých lokalitách žijí vedle sebe příslušníci nejméně dvou rodin. Většinou je tím lokalita rozdělena.

Ze sociálního hlediska jsou nejhorší podmínky na ulici M. Alše. Jsou to jen obyčejné nezaizolované sololitové unimo buňky. Sociální zařízení je společné na chodbě. Nejhorší situace nastává v zimě, neboť se zde topí elektřinou a velkým problémem jsou také myši. Přesto právě tady bydlí mladé rodiny s malými dětmi.

Jak to na v těchto lokalitách vypadá :

Děti si často hrají ve velkých skupinkách. Nerozdělují se podle věku či pohlaví. Ty větší dávají pozor na ty menší. Kluci „chrání“ holky. A hlavně každický volný prostor je hřiště. Děti si hrají na chodbách panelového domu, v jednom a pak zase v druhém bytě, venku na schodech, i na opravdovém hřišti. Romové mají k výchově přirozeně liberálnější postoj než „my“. Nikdo stádo dětí nedrezíruje. Jen v jednom případě jsem byla svědkem, že matka trestá své dítě za neposlušnost. Prostě děti jsou všude, všichni žijí pro děti.

Muž má v romské rodině často roli „kohouta na dvoře“. Většinou, i když jsem oslovila právě je, mě odkázali na své ženy.

Hodně žen si stýskalo, že jejich muž jen leží doma a nic nedělá. I když na druhou stranu do práce chodí hlavně muži. Málo žen předpokládá, že bude chodit do práce, proto-

že mají hodně práce s dětmi a domácností a navíc pro Roma je dost těžké sehnat práci, co teprve pro romskou matku šesti dětí, bez vzdělání.

Hodně mladých matek nemá dokončené zdělání, protože otěhotněly a teď je již pro ně hodně těžké vymotat se z kola, do kterého byly vpleteny. Navíc pokud samy v sobě najdou nějakou touhu po tom si vzdělání dokončit, pak mají velice malou podporu svého nejbližšího okolí (rodičů, muže), dokonce někdy bývají od svého záměru odrazovány.

K mladým matkám s malými dětmi musím poznamenat, že jsou skutečně v sociální pasti, pokud nemají jen trochu schopného muže. Avšak často jsou otcové jejich dětí hodně mladí muži, kteří nejsou dostatečně vyzrálí, aby uživili rodinu. Často nejsou zvyklí (naučení) chodit pravidelně do práce. Mladá rodina se tak stává zcela závislá na sociálních dávkách. Někteří mladí otcové se pak uchylují k páchání majetkové trestné činnosti, následně jsou za tento čin uvězněni, čímž situaci své družky a dětí ještě přitíží. Mladá matka pak často řeší svou situaci tím, že si vybere jiného druha, se kterým má další děti. Dochází tak k rozvratům rodin a ke vzniku živné půdy pro další generaci Romů neschopných se začlenit do „naší“ společnosti.

Romské hospodyně jsou až obdivuhodně pečlivé a dbají na čistotu. I v bytech sociálního bydlení, které stojí v průmyslové zóně Valašského Meziříčí na ulici M. Alše, a které jsou vyrobené z dřevotřískových „buněk“, mají čisté, upravené byty. Horší už to je před dveřmi těchto bytů. Na zemi se válejí všemožné odpadky, rozbitá skla, popadané a zašlápané oblečení...a mezi tím si hrají děti! Ale nikdo z dospělých se neodhodlá k tomu, aby tento nepořádek odklidil...Nedochází jim to? Nebo je to projev odporu k „nečistému“? Nebo mají pocit, že to není jejich odpad? Opravdu zde vznikají dva světy – svět „za“ a „před“ dveřmi jejich bytu.

V bytech mě zaujalo, že i ti nejchudší měli ve vybavení svého bytu špičkovou elektrotechniku. A v hodně domácnostech visely na zdi fotografie příbuzných a nade dveřmi kříž.

Asi stejně tak jako s jejich byty je to s jejich životy. Je tu život „před“ a „za“. My jsme zvyklí hodnotit lidi podle toho, co je „před“, a jen velice málo lidí se zajímá, jací jsou „za“.

....., Roma nane jekh “....., Nejsou všichni Romové stejní. “

3.3 Druhá etapa výzkumu

Při sběru dat a vyhodnocování první etapy výzkumu mě udivilo, jak moc se liší život Romů ve Valašském Meziříčí oproti tomu, co jsem nastudovala z romistické literatury. Proto jsem se rozhodla další etapu svého výzkumu zcela zaměřit na kulturní aspekty současně romské rodiny. Tuto druhou etapu výzkumu jsem prováděla od 25.7.2007 do 20.1.2008.

3.3.1 Metodologie druhé etapy výzkumu

V této etapě zaujímám již čistě kvalitativní přístup. Užila jsem metody zúčastněného pozorování a polostrukturovaného rozhovoru. V této fázi se hlavně zaměřuji na zachovávání kulturních hodnot v rodině. Jaké je v současné romské rodině kulturní zázemí. Chci zjistit, nakolik se v současné romské rodině žije tradičním způsobem a nakolik podléhají tlakům moderní konzumní společnosti.

Otázky, které jsem si kladla, byly :

V čem se liší život Romů z Valašského Meziříčí od tradičního pojetí života romské rodiny? Které kulturní hodnoty a tradiční rituály se v rodinách nejvíce dodržují?

Zachová se v rodině romština? Předávají se tradiční romské příběhy a pohádky?

Jakou má v současné rodině roli muž a žena? Jak se ke svým tradicím staví sami Romové? Nakolik Romové podléhají konzumu?

Tato etapa má blízko k případové studii, neboť pro své hlubší zkoumání jsem si vybrala jednu rodinu. Abych zajistila potřebnou validitu výzkumu, budu výpovědi z rozhovoru konfrontovat s pozorovanými skutečnostmi. Toto pozorování budu provádět jak v respondentické rodině, tak v ostatních rodinách. Provádím tak jistou formu triangulace. Kritérii a pro výběr dané rodiny byly:

1. Rodina musí mít žijící a schopné spolupráce alespoň tři generace (babička-dceravnučka).
2. Rodina musí být se mnou ochotna spolupracovat.
3. Výběr ovlivnil taky jak se v této rodině cítím, jak mě přijali, aby byli ochotni pravdivě vypovídat.

Otázky, které v rozhovoru kladu, a na co zaměřím své pozorování, se vztahují k desíti kritériím:

1. Soudružnost rodiny
2. Rituály, tradice
3. Jazyk
4. Vyprávění příběhů, pohádek
5. Vztah muže a ženy
6. Vztah tchýně a snachy
7. Hodnocení současného života oproti minulosti
8. Hudebnost
9. Moderní vlivy (reklama, zadluženost)
10. Víra v Boha

3.3.2 Sbíráání materiálů

Chtěla bych zde zmínit, že pozorování je metoda, kterou jsou prováděla nepřetržitě již od prvních návštěv v rodinách s dotazníkem v ruce, tak v průběhu přibližně 9 měsíců, kdy jsem navštěvovala různé romské domácnosti. Z těchto svých setkávání jsem si dělala průběžně poznámky, takže se mi ve složce postupně nakupila pěkná hromada nejrůznějších formátů papírů s ručně psanými poznámkami. Tyto poznámky jsem si pořizovala až po odchodu z návštěv, neboť mi nepřišlo příliš důvěryhodné sedět u kávy, rozprávět s Romy a při tom neustále něco zapisovat.

Kromě získávání poznatků o životě Romů jsem se na návštěvách snažila získat důvěru a ochotu k další spolupráci. U Romů nejde všechno jen tak a hned. Než jsem se odhodlala požádat o svolení nahrát s nimi rozhovor musela jsem u nich vypít mnoho kávy a nanosit mnoho drobných dáreků jako každá slušně vychovaná návštěva.

Původně jsem si vybrala nejrozvětvenější rodinu, u které bylo dokonce možno zaznamenat názory hned 4 generací, ale i když jsem nejdříve svolení od babičky dostala, tak pak, když jsem přišla s otázkami a diktafonem, tak se rychle celá rodina stáhla a najednou byla měsíce budovaná důvěra pryč.

Naštěstí jsem průběžně navštěvovala i jiné rodiny, takže jsem již po relativně krátké době získala svolení od jiné rodiny.

3.3.3 Charakteristika respondentské rodiny

Respondentská rodina, s jejíž členy jsem nahrávala rozhovor, patří k těm romským rodinám, které se poměrně dobře orientují v současné situaci a umí bez nějakých větších problémů slušně vyžít. Muži z této rodiny jsou většinou zaměstnaní, matky hodně dbají na čistotu domácnosti i na oblečení svých dětí. A jsou jedni z mála, kteří pravidelně posílají děti do školky a do různých zájmových kroužků. Většina párů z této rodiny sice není oficiálně oddána, ale žijí spolu bez velkých problémů a dobře plní všechny sociologické funkce rodiny. Skutečně vynakládají hodně energie, aby, jak sami říkají, žili „normálně“. Dá se tudíž říct, že patří k rodinám, které se poměrně dobře asimilovaly. Právě proto je dost zajímavé zjistit, jak se v rodině, která se dokázala dobře přizpůsobit našim sociálním a kulturním normám, udržuje a předává tradiční romská kultura.

Na druhou stranu jsem zjistila, že v romských rodinách, které klesají na skutečné sociální dno a nejsou schopné v našem světě „normálně“ vyžít, se už o romskou kulturu nezajímá skoro nikdo a kultura jejich života vykazuje spíše znaky „kultury chudoby“ (L. Toušek, 2006).

Ale vrátím se k respondentské rodině. Ještě by bylo vhodné uvést stručné charakteristiky jednotlivých dotazovaných členů.

Babička - 54 let, je matkou 9 dětí a babičkou 31 vnoučat. Původně pochází ze Slovenska z vesnice Markušovka, která se nachází poblíž Spišské Nové Vsi. Do Valašského Meziříčí přišla se svým mužem v roce 1970. Dříve bydleli v cihlovém domě na Křižné ulici. Ona i manžel byli zaměstnaní v Tesle. Nyní bydlí v bytovém domě na Zašovské ulici. Je velice milá s jemným smyslem pro humor. Má kulatý obličej a dlouhé lehce prošedivělé vlasy. Muž jí zemřel před 3 lety.

Matka - nejstarší dcera, 37 let, je matkou 4 dětí z toho tří dcer ve věku 16, 14, 7 a jednoho syna ve věku 10 let.. Její muž jezdí vydělávat do Velké Británie, kde se mu daří prosadit se jako muzikant. Je vyučená zahradnicí, ale pracovala jen krátce po vyučení. Od doby, co se vdala, je v domácnosti. Její muž si dokáže vydělat dost peněz. Jejich byt i jejich oblečení jsou téměř přepychové. Mají značkové oblečení, drahou elektrotechniku, velké auto. Zbytek peněz rádi ukládají do velkých zlatých šperků.

Dcera- nejstarší dcera, 16 - ti letá pohledná dívka s piercingem v nose a obarvenými vlasy. Ničím se neliší od jiných děvčat jejího věku. Ráda tančí, a zdědila hudební talent po tátovi. Většinu času tráví se svými povětšinou romskými kamarádkami, se kterými tvoří taneční skupinu „ Holky z ulice“. Spolu se svými sourozenci chodí na ZŠ Masarykova, a podává si přihlášku na učební obor kuchař-číšník.

3.3.4 Analýza rozhovorů a pozorování

Po nahrání a přepsání rozhovorů (viz příloha č.1,2,3) jsem si pro přehlednost udělala tabulku (tab. č.1), do které jsem ke každé kategorii a každé respondentce přiřadila jednotlivé výroky a zároveň jsem i přiřadila jednotlivé poznámky z pozorování. Tak jsem se snažila trochu zpřehlednit a seřadit podstatná zjištěná fakta. Dále se pokusím všechna nasbíraná data zanalyzovat.

1. Soudržnost rodiny

Z rozhovoru jsem zjistila, že respondentská rodina sama sebe považuje za rodinu, která drží hodně při sobě. I když za rodinu považují hlavně nukleární část rodiny maximálně rodiny sourozenců. Další širší rodiny, jako rodiny sestřenic, jsou již vzdálené a ani se pořádně za rodinu nepovažují.

O velké kohezi rodiny svědčí výroky všech tří dotazovaných „My jsme v pohodě, fakt.“ „Mezi sebou nemáme žádné spory“ „ Se sestřenicemi se známe až moc dobře“

Z pozorování respondentské rodiny, ale i z pozorování rodin sourozenců vyplývá, že soudružnost rodiny v širším smyslu, tedy i rodin sourozenců, není tak jednoznačná a nepodmíněná. Sama matka mi v neformálním rozhovoru při kávě řekla, že se sestrami si celkem rozumí, ale se švagrovými moc ne, a tak se jí vzdalují i vlastní bratři. Na druhou stranu její sestry tak trochu žárlí na to, že její muž je dost ekonomicky úspěšný a tak nějak s ním vycházejí, ale upřímně ho moc rády nemají. Ale je pravdou, že se dost často navštěvují a jejich děti si denně spolu hrají. Spojovací součástíou je hlavně babička, která jako každá správná matka a babička, navštěvuje a miluje všechny své děti a vnoučata.

2. Zachovávání tradičních rituálů

Jako první jsem vedla rozhovor s babičkou a ta nejvíce mluvila o rituálu pohřbu a uctívání mrtvých, tudíž i další rozhovory jsem se snažila vést kolem tohoto konkrétního rodinného rituálu.

U tohoto okruhu už byl vidět celkem výrazný posun. Zatímco babička a docela i matka znaly hodně tradičních zvyklostí okolo pohřbu a uctívání zesnulých, vnučka nedokázala říct s touto souvislostí téměř nic typicky romského.

Součástí otázek týkajících se tohoto okruhu byla i otázka zda si myslí, že je důležité, aby si Romové udrželi své tradice. Na což babička odpověděla: „Tož, já si myslím, že by měli. Je to v člověku, člověk je to, čím je.“ Matka byla skeptičtější: „No, já už to taky moc nedodržuju. Už to tak nějak není pro život důležité. Teď se žije jinak.“ A vnučky zase hrdě prohlašovaly: „Určitě. Prostě nemá se za co stydět, že je Rom.“

3. Jazyk

Jazyk je jeden z nejzajímavějších okruhů, neboť se zde výpovědi respondentů značně rozcházely.

Babička si zatvrdile trvala na tom, že mluví stále romsky a tato romština se nijak neliší oproti té, kterou mluvila zamlada na Slovensku. „Já jinak mluvím furt stejně.“ „Jak jsem si to já mohla změnit?“

Výpověď matky se nejvíce shodovala s pozorovanými (poslouchanými) fakty. Potvrdila, že se dneska už moc romsky nemluví a že romština pomalu upadá v zapomnění. Zároveň si myslí, že romština není moc potřebná a je lépe mluvit česky i doma, aby se děti učily odmala česky. Umět mluvit romsky není podle ní důležité.

„Tak třeba já s Jankem, ještě trochu umíme, ale už zas tak moc ne, jako naše mamky.“ „S děčkama mluvíme česky“ „Je to lepší, když mluví víc česky. Mají míň problémů.“ „Je asi jiná doba, víš“

Skupina vnoučat s hlavní mluvčí nejstarší vnučkou zase tak trochu „frajeřily“, že umí mluvit romsky. Tvrdily, že hlavně ve své partě mluví romsky a s jinými mladými Romy z jiných měst. „Jo, mluvíme. S našima doma, s naší partou...“ „Víc mluvíme doma česky.“

Z pozorování mi ale vzešlo, že hlavně mladá generace romsky moc neumí. Když jsem například chtěla po skupince vnučat při jiném setkání, aby mi přeložily větu „ Moje malá sestra rozlila sklenici mléka.“, nedokázaly si s tím poradit. Romština se pomalu vytrácí. Romové užívají již jen frázové útržky, ale plynule romsky už skoro nikdo neumí.

4. Vyprávění příběhů

Oproti mému očekávání mi babička o vyprávění pohádek či různých příběhů moc nepověděla. Zjistila jsem, že ji matka umřela hodně brzo a ona vyrůstala u své babičky, která byla moc stará a moc ji nevyprávěla a ona sama, že taky moc příběhů a pohádek nevypráví. „ Třeba, když u mě spí, tak ji něco řeknu, ale ona hned usne.“

Z rozhovorů s matkou, jsem zjistila, že pohádky se u nich moc nevyprávěly, ale když byla malá často jezdili za rodinou a tam tety dětem vyprávěly strašidelné příběhy o Mulo. „No, nemůžu říct pohádky, ale takové příběhy.....co se stalo jiným Romům.“ „ A my jsme z toho měli takové hrůzy, strach jsme měli.“ „Asi nás tak strašili, nebo já nevím.“ „Ale pohádky....to si nepamatuju, že by nám někdo vykládal, romské pohádky, to ne.“

Vnučky vypověděly, že jim pohádky nikdo moc nevyprávěl, ale hodně se vyprávěly příběhy o Mulo. U toho se dokázaly hodně rozpovídat. Týkalo se to i různých pověr. Bylo na nich vidět, že tomu i docela věří. „No, u Romů je to tak, že když někdo umře, tak se rozbije jeho fotka, sama spadne.“ „ Nebo, když se díváš do zrcadla, tak tam uvidíš jeho.“ „Anebo, když přiletí na okno černá vrána, tak někdo v rodině umře.“

U tohoto okruhu jsem toho moc nevyozorovala. Neměla jsem tu možnost slyšet někoho vyprávět nějaký příběh. Myslím, že vyprávění příběhů upadlo. Za jednu z hlavních příčin neváhám označit televizi, která nechybí ani v té nejchudší domácnosti..

5. Vztah muže a ženy

U tohoto okruhu byl vidět taky velký posun v názorech.

Babička, i když sama řekla, že v některých rodinách to může být jinak, je toho názoru, že by měl mít hlavní slovo spíš muž. Ona sama žila s mužem, kterého musela doslova poslouchat. „ V některé rodině je třeba žena víc, jak chlap, ale spíš by to mělo být naopak.“ „Manžel po mě řval a pak mě i bil.“ Když jsem se babičky zeptala, zda se může žena s mužem, třeba proto, že ji bije, rozejít, odpověděla: „Je to těžko, ale spíš by měla být s ním. Žena by měla mít jednoho muže a muž by měl mít jen jednu ženu.“

Matka se snaží mít se svým mužem rovnoprávnější vztah, ale jelikož je to on, kdo zajišťuje rodině peníze, má stále hlavní slovo její muž. „Poslední slovo má on, ale musíme rozhodovat oba dva.“ Vznikl zde zajímavý rozhovor na téma nevěra, kde mi matka vypověděla, že jedna nevěra muže se dá odpustit, zatímco nevěra ženy se většinou neodpouští. „Častěji je chlap nevěrný a ženská mu odpustí, když je ženská nevěrná, tak je to pro ni velká ostuda před celou rodinou.“ Také bylo velice zajímavé, když jsme se bavily o rozchodu, jestli by se mohli rozejít, když už mají děti. Tak jsem se dozvěděla, že kdyby ji a děti chtěl její muž opustit, tak by přišly jejich matky a tedy obě, jak jeho, tak její, aby mu vynadaly a nechtěly by mu to dovolit. Tedy, jak se to již týká dětí, tak se týká celé rodiny.

„Tak přijde mamka a řekne mu: „Co to děláš!?!“, víš vynadá mu, „Ty chceš opustit děti!!!!?“ „Ty je chceš nechat jinému!?!““

Tak tedy babička i matka jsou toho názoru a znají to ze života, že spíše hlavní slovo v rodině má mít muž. Zatímco vnučky sebejistě odpověděly, že by rozhodovaly ony. Tyto mladé slečny to hodnotí ze svého pohledu. Jsou mladé, krásné, naivní a moderně emancipované. Navíc v jejich rodině má přísnější přístup k výchově matka, proto mají dojem, že i u nich má hlavní slovo matka.

Vyozorovala jsem, že skutečně ve většině rodin má hlavní slovo muž. Muži chodí do práce, vydělávat peníze a na ženě je, aby zajistila chod domácnosti a starala se o děti. V hodně rodinách lze pozorovat silnou stratifikaci rolí muž-žena.

6. Vztah tchýně a snachy

Babička vypověděla, že taky se u ní snachy učily. Mladá nevěsta se u tchýně učí hlavně vařit a starat se o děti.

Matka hned po zasnubách šla bydlet k rodině svého muže a tam musela svou tchýni ve všem poslouchat. Bylo na ní vidět, že na toto období moc ráda nevzpomíná.. „No, musela jsem poslouchat svou tchýni. Bydlela jsem u nich celou dobu. Ona mě chtěla vyučit, já jsem ještě neuměla vařit.“ Když jsem se jí zeptala, jestli taky bude učit svou budoucí snachu, odpověděla: „No, když uvidím, že něco neumí, tak to víš, že ji budu chtít taky třeba, nějak poradit.“

Vnučky vnímaly tento romský zvyk jako něco, čeho se bojí, ale zároveň jako něco, co asi musí být. Tak nějak s tím počítají, že se tomu budou muset podrobit. Což mě celkem

překvapilo. Čekala jsem, vzhledem k jejich suverénnosti a emancipaci, že tuto tradici budou chtít zavrhnout a budou mít v plánu se tomu vyhnout.

Vyozorovala jsem, že romští muži mají tradičně silnou citovou vazbu na svou matku a to i tak silnou, že jí dají přednost před svou milou. Díky této silné synově vazbě na matku se tento zvyk stále dodržuje a vnímá se jako samozřejmost. Takže chce-li mladá žena být se svým vyvoleným, musí se nutně podrobit všem požadavkům své tchýně. Jsou velké výkyvy. Někde tchýně skutečně mladé snaše pomáhá a někde zaujímá tchýně k snaše macešský postoj a potom je to vážně pro mladou ženu peklo.

7. Hodnocení současného života oproti minulosti

V tomto okruhu se všechny zástupkyně tří generací shodly. Všechny vypověděly, že se v současnosti žije daleko lépe, než dříve a myslí si, že život bude lepší a snadnější i pro další generace. Vnímají, že mají v životě více možností. Babička vypověděla: „Já si myslím, že teď je to lepší. Kdysi taký život nebyl, jak je teď. Je víc věcí, člověk si je může líp obstarat.“ Matka: „, Já si myslím, že naše děti, teďka ta generace, co vychováváme, tak se mají o hodně líp, než jsme žili my.“ Vnučka: „Já bych řekla, že teď je to lepší. Teď je všechno modernější.“

Z pozorování jsem usoudila, že Romové se mají určitě lépe, jak třeba před půl stoletím. Všechny, i ty sociálně potřebnější rodiny, mají doma elektrotechniku, mohou sehnat oblečení i potřebné jídlo. Myslím, že také mají dost zejména pracovních příležitostí, jen některým chybí schopnost tyto příležitosti využít.

8. Hudebnost

Babička: „, Můj muž měl rád hudbu, hodně rád tančil. Aji já tančila, ale teď už nemohu.“

Matka: „, Pro Romy to znamená moc. Dobří muzikanti dají do hudby všechno. Máme to v krvi aji tanec.“

Vnučka: „,My tím vlastně žijem, bez toho bysme nebyli. My to máme prostě v krvi. My jen uslyšíme hudbu a hned tančíme, my prostě musíme.“

Tyto výroky mluví za vše. I z pozorování se mi potvrdilo, že Romové jsou skutečně hudebněji založeni, než my. Děti přímo baží po situacích, kdy Vám mohou něco zazpívat, nebo zatančit. Je to jeden z mála tradičních determinantů všedního života Romů, který se

silně udržuje a předává dál. Nenarazila jsem na Roma, který by hudbu, neměl rád. Populární jsou také romské hudební festivaly, které hojně Romové z Valašského Meziříčí navštěvují.

K tomuto okruhu se mi neplánovaně podařilo nahrát rozhovor s romským muzikantem. (viz příloha č.4)

9. Moderní vlivy

Moderními vlivy pro své dotazování a pozorování myslím hlavně zadluženost, sledování televize, a podléhání reklam.

Babička si vzala půjčku na novou lednici. Viděla reklamu v televizi, tak si opsala telefon a zavolala tam. A teď musí splácet. Celkovou půjčku přeplatí o 30%. Tvrdí, že už by další půjčku asi nechtěla. „Půjčku? Peníze? To já mám taky. Já jsem to viděla v televizi, tak jsem tam zavolala a přišel chlap a sepsal to se mnou.“

V televizi občas sleduje telenovely.

Matka ráda sleduje v televizi různé telenovely a také soutěže typu Stardance či Superstar. Reklamám nevěří. „Co reklamují bývá většinou přehnané, kupuju to ,co znám.“ Jelikož nemají finanční potíže, tak žádné půjčky nepotřebuje. A taky by si prý žádnou půjčku ani nevzala.

Vnučky jsou moderní děvčata s pearcingy a v moderním oblečení. Milují nakupování různých šperků a oblečení, v čemž je rodiče vcelku podporují. Rády se dívají v televizi hlavně na telenovely a různé soutěže a občas se účastní SMS hlasování.

V terénu jsem vyzorovala, že Romové globálně hodně podléhají moderním vlivům. Často si berou různé půjčky a rádi se obklopují materiálními vymoženostmi (nejmodernější elektrotechnika). Ti ze sociálně potřebnějších rodin si často berou půjčky a to třeba i na zaplacení jiné půjčky. Aktivně sledují různé reality show, soutěže, či nekonečné seriály.

10. Víra v Boha

Babička je silně věřící, když to měla blíž, chodívala i do „společenství“. Teď chodí do kostela jen někdy. Pravidelně nechává za muže sloužit mši. „Věřím v Boha.“ „Teď jsem dala po manželovi mši.“ „Do kostela chodím někdy.“

Matka je také věřící a k víře vychovává i své děti. Všechny jsou pokřtěné a chodí do náboženství. Ty starší byly i u svatého přijímání. Do kostela pravidelně nechodí. „Zas tak moc do kostela nechodíme, ale v Boha věříme. Když někdo věří v Boha, tak nemusí chodit přímo do kostela.“

Vnučky jsou tedy odmala vedeny k víře v Boha. Na otázku, zda věří v Boha, odpověděly: „Ano, jo, opravdově.“

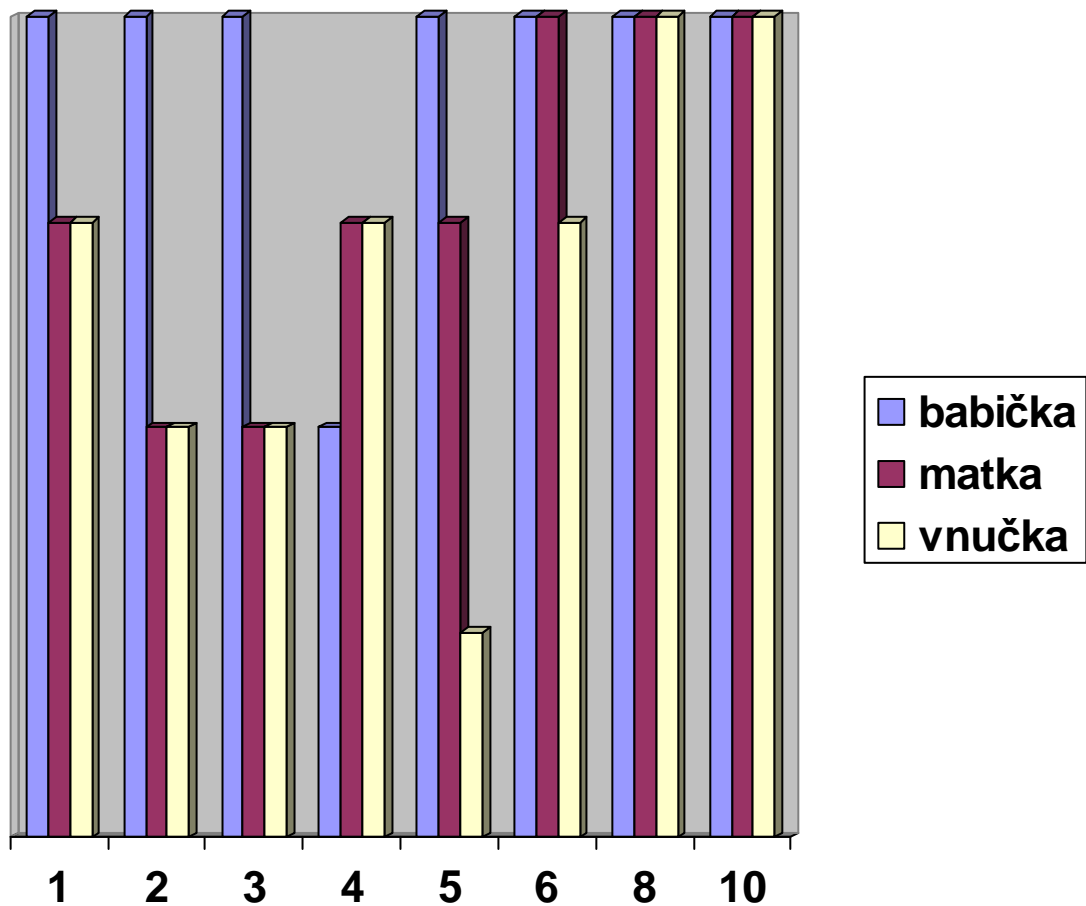
V hodně romských domácnostech jsem si všimla, že visí nade dveřmi kříž. Romy jsem málo slyšela mluvit o Bohu, ale je pravdou, že se na něho v rozhovoru dost často obracují „jako, že je Bůh na de mnou, ó Bože,...“ Většina Romů je věřících a k Bohu mají svůj vlastní, ale v podstatě možná opravdovější vztah. Jen u některých mladých, sociálně potřebných rodin jsem nezaznamenala žádný náznak víry.

Tabulka č. 1.: Souhrn výroků z rozhovorů a pozorování

	1. Soudružnost rodiny	2. Rituály a tradice	3. Jazyk	4. Vyprávění	5. Vztah muže a ženy
B	Jo, kolikrát., měli narozeniny, a tak.	Nesmely hrát nástroje, sklenkami se nesmí přitukávat. Všechno, co měl rád mu vždycky dáme na talířek a dáme mu to na hrob. Tož já si myslím, že by měli. Je to v člověku, je tím, čím je.	Mý jsme mluvili kdysik jenom romsky. No, hlavně s děckama mluvíme vic česky. Já jinač mluvim furt stejně. Jak jsem si to mohla já změnit.	Třeba, když u mě spí, tak ji něco řeknu, ale ona hned spí. Já jsem vyrůstala u babičky a ta byla už stará potom.	V některé rodině je žena třeba víc, jak chlap, ale spíš by to mělo být naopak. Manžel po mě řval a pak mě i bil. Žena by měla mít jednoho muže a muž by měl mít jen jednu ženu.
A	Mezi sebou nemáme žádné problémy. Třeba na Vánoce, nebo křtiny se sejdem.	No, někdo to dělá, ale já už moc ne. Nesmělo se hrát na hudební nástroje. Někde se už smutek nedrží vůbec. Peníze mu doneseme, trochu vodky rozlijeme. No, já to taky moc nedodržuju. Taky si myslím, že už moc ne.	Třeba já s Janekem trochu umíme, ale už zas tak moc ne, jako naše mamky, ale naše děti už tak moc ne. Naše děcka jsou odmala zvyklé mluvit česky. Je to lepší, když mluví vic česky. Mají pak miť problémů.	-	++
Koef.	+	+	++	-	++
M	+	-	-	+	+
A	+	-	-	+	+
T	+	-	-	+	+
K	+	-	-	+	+
A	+	-	-	+	+
Koef.	+	-	-	+	+
V	Scházíme se na Vánoce a tak.	Toho mrtvého doprovodíme. Smutek-černé oblečení, nesmí se pouštět hudba, tancovat. Zapálíme svíčku, pomodlíme se.	JO, mluvíme s našina a s naší partou. Z jiných měst mají jiný přízvuk. Víc mluvíme doma česky.	Spíš o těch Mulo. O těch mrtvolách, jak strašily	Spíš ta holka. U nás je to všechno na mamce. Ona nám to prostě zakáže. Taťka se stará o peníze a mamka o výchovu a domácnost.
N	Se sestřenicemi se známe až moc dobře.	Určitě. Prostě nemá se za co stydět, že je Rom.	-	+	+
U	Jezdíme za nima do Ústí n. L., Krnova, Anglie.	Již velice málo. Tradice se vytrácí s nejstarší generací. Nejmladší gen. Ani pořádně romské tradice nezná. A co huť... většinou je považují za zcela zbytečné.	-	+	+
Č	Ty děti sestřenic, tak ty už neznáme.		-	+	+
K			-	+	+
A			-	+	+
Koef.	+	-	-	+	+
P	Romské rodiny se nuklerizovaly. Velká koheze mezi nukleární rodinou. Širší rodina většinou také drží při sobě, ale už ne tak jednoznačně a bezpodmínečně.				
O					
Z					
O					
R					
O					
V					
A					
N					
Í					

	6. Vztah tehyně a snachy	7. Hodnocení současnosti	8. Hudebnost	9. Moderní vlivy	10. Víra v Boha
B	Jo, taky se ode mě učila.	Já si myslím, že teď je to lepší. Když taky život nebyl, jak je teď. Je víc věcí. Člověk si je může líp obstarat. Když byl špatný život, bylo miň peněz, nežilo se, jak se žije teď.	Můj muž strašně rád tančil.. A Tedko Radek trochu hraje na tu kytaru. Ti Kandračí hodně hrajú. Hudba je dobrá. Taky někdy si poslechnu. Tančila jsem ráda, ale teď už nemůžu.	Půjčky-penize- já mám taky. Já jsem to viděla v televizi, tak jsem zavolala na to a přišel chlap a sepsal to se mnou.	Věřím v Boha, ne? No, chodím. Teď jsem dala po manželovi mši. Aji do toho společenství. Do kostela chodím někdy.
Koef.	++	++	++	++	++
M	No, musela jsem poslouchat svou tehyni. Bydlela jsem u nich celou dobu. Hned jak jsme měli zasnubý. Ona mě chtěla vyučit. Já jsem neuměla ještě vařit. Když uvidím, že něco neumí, tak víš, že jí budu chtít poradit, jak to má dělat.	Já si myslím, že naše děti, ta generace, co vychováváme, tak se mají o hodně líp, než jsme žili my. My jsme žili tak chudě a každý měl hodně dětí. Teď je úplně jiná doba.	Pro Romy to znamená moc. Ona to už má odmala v sobě. I na saxofon hraje. Brácha Radek hraje na kytaru. Taky dost posloucháme hudbu. Všechno. Dobří muzikanti dají do hudby všechno. Oni to mají v krvi i tanec.	Telenovely, superstar nebo stardance... To, co reklamujou, to bývá většinou přehnané, kupuji to, co znám. Ne, to ne, to se hodně přepíatí.	No, já mám pokřtěné děcka. No, věřím. Vaneska chodí do náboženství a Nina a Pavlinka byly na svatém přijímání. Zas tak moc do kostela nechodíme, ale v Boha věříme. Někdy na mši zajdem, ale pravidelně do kostela nechodíme. Když někdo věří v Boha, tak nemusí přímo chodit do kostela.
Koef.	++	++	++	++	++
V	To je to nejhorší. Že s tou tehyní se nedá dohodnout. Nejlepší je se to všechno naučit doma.	Já bych řekla, že je to lepší. Teď je všechno modernější. Já nevím, asi až tak moc ne, jak je to teď, ale snad jo.	My tím vlastně žijem. Bez toho bysme nebyli. My to máme prostě v krvi. My jen uslyšíme hudbu a hned tančíme. My prostě musíme.	Telenovely. Jo, jsem poslala SMS.	Ano. Jo, opravdově.
Koef.	+	++	++	++	++
P	Stále bývá silná vazba mezi synem a matkou. Mladý muž je schopen mnohdy dát přednost matce před svou milou. Mladá žena se musí ve všem přizpůsobit své tehyni. Většinou i u ni bydlí. Někdy to může mít své výhody, ale častěji to do mladé rodiny přináší konflikty.	Romové mají určitě víc možností. Jen je někteří neumí dobře využít a někteří se naučili pohodlně pasivité.	Ve všech rodinách najdete kvalitní hudební přehrávač a můžete být občas svědky třeba i dopoledního hudebně tanečního „reje“. Skupinky dětí před domy spontánně tančí a zpívají a mají velkou radost, když se mohou někomu předvést. Romové jsou náležitě hrdí na svou hudbu.	Hodně rodin si bere půjčky. Dost často taky půjčky na zaplacení. Hodně rádi sledují různé telenovely a reality show. Bývá to pak podnětem k rozhovorům, hlavně mezi ženami.	Většina Romů má zvláštní, volnou, ale v podstatě silnou víru v Boha. V domácnostech nade dveřmi visí kříž. Rádi nosí šperky ve tvaru kříže. Jen u některých mladých sociálně vyloučených rodin se víra poněkud vytratila. Nad svou vírou nepřemýšlí.

graf č. 2 grafické vyhodnocení rozhovorů

3.3.5 Grafické vyhodnocení rozhovorů

Pro vizuální přehlednost jsem se rozhodla rozhory vyhodnotit i graficky. Rozhodla jsem se porovnat výpovědi zástupkyň tří generací jedné rodiny a porovnat to s tradičním pojetím sociokulturních aspektů.

Z tohoto grafického znázornění musím vynechat kritéria 7 (hodnocení současného života) a 9 (moderní vlivy), neboť ty se s tradičním pojetím nedají porovnat.

K jednotlivým výpovědím jsem přiřadila koeficienty ++, +, -, -- (viz tabulka č. 1). Kdy koeficient ++ značí maximální schodu s tradičním pojetím a -- maximální diferencí s tradičním pojetím.

Připomínám, že se jedná jen o vizuální komparaci výpovědí a nikoliv o exaktní vyhodnocování.

3.3.6 Shrnutí vyhodnocení druhé fáze výzkumu

Z analýzy rozhovorů a pozorování a následné grafické vizualizace vyhodnocení se dá konstatovat, že v rodině, kterou jsem zkoumala, romská kultura upadá. Jen víra v Boha a vztah k hudbě má ve všech generacích stále velkou podporu a je zde tendence k zachování těchto hodnot.

Je jisté, že výsledky z výzkumu této případové studie se nedají generalizovat, ale z pozorování a z neformálního dotazování v dalších rodinách, mohu konstatovat, že v romských rodinách z Valašského Meziříčí dochází k restrikci romské kultury a je zde silná tendence přejímat kulturní hodnoty z většinové společnosti.

ZÁVĚR

Po vyhodnocení obou fází mého výzkumu mohu konstatovat, že se romské rodiny z Valašského Meziříčí dají rozdělit podle sociokulturních aspektů do dvou skupin.

První skupina (méně početná) jsou rodiny, které jsou asimilované a schopné se orientovat v současném životě. Jsou schopni vyvinout i značnou aktivitu, aby jejich životní úroveň dosáhla průměrné sociální úrovně. Většina mužů z těchto rodin jsou schopni pravidelně docházet do práce, rodiče vodí pravidelně děti do školek a ty pak úspěšně pokračují na klasické základní škole. Vykazují velkou snahu po dosažení námi definované sociální normality a konformity. V těchto rodinách dochází celkově k velké restrikci tradic. Mluví více česky, což je pro komunikaci s vnějším světem určitě prakticky užitečné. Děje se tak však na úkor znalosti romštiny. Romštinu k životu nepotřebují a tak ji zapomínají. Podobně je to i s tradičními rodinnými rituály. Jejich tradiční kulturní hodnoty jsou rychle nahrazeny „našimi“. Je to tedy zvláštní paradox, kdy se Romové musí vzdát svých kulturních hodnot a téměř zcela se sociálně a kulturně asimilovat, aby se jim znovu po sociální (resp. socioekonomické) úrovni dařilo dobře a pak mohli zvyšovat i svou vlastní tradiční kulturní úroveň. Pro zlepšení uchování romských tradic by se v budoucnu mohly na institucionální úrovni vést kurzy, semináře, či přednášky o jazyku i tradičních rituálech a samozřejmě podporovat, to čeho si Romové sami velice váží, tedy jejich hudebnost.

Druhou skupinu tvoří rodiny, které se stále nedokáží přizpůsobit našim sociálním normám. Hlavně mladé rodiny s malými dětmi jsou v sociální pasti. Muži z těchto rodin nemají dostatek vůle, odhodlání, k tomu, aby byli schopni docházet pravidelně do práce. Ekonomický tlak pak často iniciuje mladé muže ke kriminálním (převážně majetkovým) trestným činům. Tyto rodiny jsou zcela závislé na sociálních dávkách. Mluví se zde hovorovou češtinou a romským etnolektem češtiny. Zároveň je jimi užívaný jazyk značně vzdálen „čisté“ romštině. Jejich jazyková úroveň je pro komunikaci s vnějším světem problematická. Děti prakticky nenavštěvují předškolní přípravu a téměř vždy jsou zařazovány do zvláštní školy. U těchto rodin se téměř nedá mluvit o kulturní úrovni života. A dá se pro ni užít termínu O. Lewise „kultura chudoby“. O své tradice se nezajímají a nesnaží se je ani dodržovat. Žijí tak, aby žili. V těchto rodinách by měla být prováděna terénní sociální práce, která by měla mít za cíl zlepšit jejich orientaci v současném světě a pozitivně tyto

rodiny motivovat k aktivnímu zapojení se do zlepšení vlastní socio-ekonomicko-kulturní situace. Terénní práce by měla být zaměřena na rodiče a na rodiče a jejich děti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BALABÁNOVÁ, H. *Praktické zkušenosti se vzděláváním romských dětí*. Praha: Občanské sdružení MENT, 1995
- [2] BUDILOVÁ, L., JAKOUBEK, M. *Příbuzenství v romské osadě*. In JAKOUBEK, M., HIRT, T. (eds.). *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2004. ISBN 80-86473-83-X (s. 9-65)
- [3] FRASER, A. *Cikáni*. NLD, Praha 1998. ISBN 80-7106-212-X
- [4] FRIŠTECKÁ, H., VÍŠEK, P. *O Romech*. Manuál pro obce připraven v rámci projektu European Initiative for democracy and Human Rights: Integrace menšin, cizinců a uprchlíků v ČR se zaměřením na řešení problému v kontextu místní správy. Praha 2002
- [5] HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní Metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2
- [6] HŮBSCHMANNOVÁ, M. *Můžeme se domluvit- Šaj pes dovakeras*. Olomouc: PedF UP, 1993
- [7] HŮBSCHMANNOVÁ, M. *O nich a o nás*. In LISÁ, H., a kol. *Romové v České republice*, sešity pro sociální politiku. Socioklub. První vydání. Praha 1999. ISBN 80-902260-7-8 (s 7-51)
- [8] SOUKUP, V. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-328-5
- [9] TOUŠEK, L. *Kultura chudoby, uderclass a sociální vyloučení*. In HIRT, T., JAKOUBEK, M.(eds). *Romové v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2006. ISBN 80-86898-76-8. (s. 288-322)
- [10] Děťství.[online].[at.2007-20-04].Dostupné na:
<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18389>
- [11] Náboženství. [online].[at.2007-20.04].Dostupné na:
<http://romové.radio.cz/cz/clanek/18147>
- [12] Stáří. [online].[at.2007-20-04].Dostupné na: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18074>

SEZNAM TABULEK

Tab. č 1.: Souhrn výroků z rozhovorů a pozorování

Graf č. 1.: Vzdělání rodičů

Graf č. 2.: Grafické vyhodnocení rozhovorů

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha PIRozhovor s babičkou

Příloha PII.....Rozhovor s matkou

Příloha PIII.....Rozhovor s vnučkou

Příloha PIV.....Rozhovor s romským muzikantem

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR S BABIČKOU

V: Chtěla jsem se zeptat, jestli je život jiný oproti tomu jak se žilo, když jste byla mladá? Co se změnilo?

B: Co se může změnit? Tož s těma děčkama jsem měla starosti. Myslím, že to moc dobré nebylo.

V: Když jste museli chodit do práce, tak jste alespoň měli nějaké peníze....

B: Tož, měli, ale málo. Tak kdysik to stačilo. Jídlo nebylo tak drahé, jako teď. Třeba nám to stačilo, ani byty nebyly tak drahé.

V: A děti Vám normálně brali do školky, když jste museli pak jít pracovat?

B: Chodili.

V: Do normální klasické školky?

B: No

V: A myslíte, že je život tak nějak lepší nebo horší než to bylo dříve?

B: Já si myslím, že teď je to lepší.

Kdysi taky život nebyl, jak je teď.

Je víc věcí, člověk si je může líp obstarat.

V: Říká se, že Romové vždycky hodně drží při sobě, Myslíte, že je to ještě stále tak?

B: My, moje rodina třeba jo, ale co ostatní rodiny, tak to nějak nevím.

V: A v tomhle baráku, jak Vás tu žije několik různých rodin. Vycházíte spolu?

B: Já se s nima nebavim.

V: Nebavíte, tedy držíte při sobě jenom vy, jako rodina.....

A když jste taková opravdu velká rodina sejdete se někdy opravdu všichni? I se všemi vnoučaty?

B: Jo, kolikrát, měli narozeniny a různé oslavy a tak. My jsme v pohodě. Bez problémů, fakt.

V: Ty rodinné oslavy? Když se narodí dítě, slavíte nějak jeho příchod do rodiny?

B: No, jo.....jsme rádi

V: A jméno si volí sami rodiče?

B: Jo, to je přece jejich věc

V: A když chtějí žít dva mladí lidé spolu, potřebují k tomu souhlas rodiny, nebo si mladí můžou dělat, co chtějí a rodiče jim do toho nemluví?

B: Tož, já jim do toho mluvím....smích....třebas nemůže dělat, co chce, třeba, když chce utrácet a už nemají, tak jim řeknu. A poslouchají....

V: A jako babička vyprávíte pohádky?

B: Já neumím ani psát.

V: To nevádí. Vyprávět dětem.

B: Třeba, když tady se mnou spí tak, ji něco řeknu a ona momentálně spí.

smích

V: Jo? Hnedka usne?....

Když tady v rodině mluvíte mezi sebou romsky, je ta romština ještě taková původní, tak jak jste si ji zachovala ze Slovenska, nebo už je jiná, zkomolená, že už to ani není romština?

B: Jak zachovala?

V: Třeba Vaše rodina.....

B: My jsme mluvili kdysi jenom romsky.

V: A teď už se mluví asi víc česky..

B: No, hlavně ty děcka teď mluví víc česky.

V: Když mluvíte mezi sebou romsky, tak jak já tomu moc nerozumím, je ta romština ještě taková jako ta původní? Nebo už je pozměněná už je jiná?

B: Vy byste už měla něčemu rozumět.

syn- ona myslí jak jsi mluvila na Slovensku a jak se mluví tady.

B: Jak jinač Tak furt mluvím stejně. Jak já to mohu změnit? mluvím furt romsky tak, jak jsem vždycky mluvila.

V: Tak jak mluví Vaše vnoučata nebo Vaše děti s vnoučaty, tak je to furt ta stará romština?

B: Je, no.

Tož, co já mluvím s tebou jinak? Nebo co? Změnila jsem se nějak? (na syna)

Furt stejně, jak jsem si to mohla já změnit?

Oni mluvi furt romsky.

Třebas v jiných městech jo. Tak míchajů nějaků tu řeč, nějaký ty slova...

V: Ono se říká, že už je to hodně namíchané.

B: No, ale my to máme furt stejné.

V: Dodržujete v rodině nějaké staré romské zvyky? prostě jak se žilo dřív nějaké tradice, třeba při křtu nebo pohřbu?

Prostě je nějaký takový zvyk, který se dodržuje u vás v rodině?

B: Smutek? jako?

V: No, třeba smutek?

B: Já jsem nosila po manželovi rok.

Rok nesměly hrát nástroje.

V: Ještě něco se nesmělo dělat?

B: Tož třeba sklenkami se nesmí přit'ukávat.

V: A Vy věříte na duchy? Mulo?

B: Tož., smích, jak to mám říct? Věřím v Boha, ne?

tak jak se to říká ta mrtvoly, tak ty se neobjeví, jak říkají, možná někdy.

V: Někde jsem slyšela, že se dává za okno jídlo zesnulým, aby si taky pochutnali hlavně o Vánocích.

B: O Vánocích jo. Já to taky dělám. Od cukrové do tak chlebičky, všechno, co měl rád. Vždycky mu to dám na talířek a dávám mu to vzadu pod hrobku. A pak po Vánocích to vyhodím.

Dělá se to u nás.

V: A dělají to i Vaše děti?

B: No, Chodí, jo. U nás je, vždycky když má výročí narození, tak mu tam všeci jdeme dát kytku a on měl rád pivo tak si tam každý trochu napije a zbytek mu tam necháme.

V: Tak jak jste u toho hrobu, tak si všichni dáte kousek toho, co měl rád.....

A vzpomínáte na nějaké pohádky

Nemáte nějaké v paměti?

B: Danku řekni něco ty.

V: Já myslela, jestli dětem nevyprávíte nějaké staré romské pohádky?

B: Já Vám něco řeknu, já jsem dřív nechodila tak moc do školy. Já jsem chodila jenom do čtvrté třídy na Slovensku.

V: Ale to vůbec nevadí. Já myslela, jestli Vám na Slovensku nevykládala Vaše maminka nebo babička pohádky, které byste zase Vy řekla svým dětem?

B: Já jsem měla 9 roků, když mi maminka umřela. Já jsem vzrůstala u babičky ta už byla taky dost stará potom.

V: Vidím tady Vaší snachu. Já jsem slyšela, že tchýně vychovává snachu pro svého syna. Jak má vařit...

B: Jo, taky se to ode mě učila

Ted', když něco neví, tak se přijde zeptat. Kde má, co sehnat, nebo co má dělat

V: Vy teda věříte v Boha a chodíte do kostela?

B: No, chodím.....

Kdysi jsme chodili aji do toho společenství. Ale jak jsem bydlela na toho Alše, tak to bylo pro mě moc daleko, tak jsem nechodila.

Ale Ted' jsem si řekla, že bych zase začala chodit do toho.

Do kostela chodím někdy.

....Však já chodím. Ted' jsem dala mši po manželovi. Bylo 20 července

V: Myslíte, že je k něčemu, aby děti chodili do školy k bílým, aby měli vzdělání?

B: Co já vím?(nerozuměla na co se ptám)

V: Jestli je to vůbec k něčemu, aby děti chodili do školy, když potom stejně špatně shánějí práci, třeba jenom proto, že je Rom.

B: Když se vyučí ty děcka, tak si myslím, že je to lepší.

Moje děcka chodily do učení. Ten starší syn, co má 4 děcka se učil na zedníka, chodil normálně ty dva roky, pak dcera Blanka chodila na zahradnici, Maruška chodila taky, chodila aji Erika do té sklářské,

V: Myslíte, že se změnilo chování bílých vůči Romům?

B: Tak některé jo

V: Když jste jsem přišla tak byli lidi víc odtažení?

B: Tož byly takové všelijaké, když jsem se tu přistěhovali

V: A tady jak teď bydlí s Váma v baráku nejsou nějaké problémy?

B: Ne

Všichni v pohodě jsou v pohodě.

V: Myslíte si, že by si Romové měli uchovat svoje tradice? jazyk, různé zvyky“ Nebo by bylo lepší, aby na to zapomněli a stali stejnými jako my?

B: Tož já si myslím, že by měli

je to v člověku je tím čím je

V: Chtěla jsem se ještě zeptat. Když Romové chtějí někoho odmítnout, když chtějí říct, že něco nedají, nebo že s Vámi nechtějí mluvit...je normální, že řeknou „nedám ti to, nechci s tebou mluvit...“ nebo je taková povinnost či slušnost to říct nějak jinak, jako například: „teď nemám čas, přijďte jindy..“

B: Prostě normálně řeknu: „ já se s tebou nechci bavit“

V: Jo?..já jsem měla pocit, že mě nechcou odmítnout, že nechtějí říct „ne“, že je to podle nich hodně neslušné

B: No, ne normálně já řeknu, že nechci.

V: Při svých návštěvách jsem zjistila, že některé děti místo rodičů vychovávají prarodiče, babička s dědou. Bývá to hodně u Romů běžné?

B: No, my taky máme. Vnuka a vychovávám ho jako svého.

V: Od kolika let ho máte? Kolik mu bylo, když jste si ho vzali?

A jeho matka za ním taky chodí a zajímá se o něho?

ona teď žije s nějakým mužem

B: No, žije s ním furt.

On ho nechtěl, protože není jeho.

V: Já myslela, že romští muži se celkem běžně starají i o děti, které nejsou jeho.

B: Jak není jeho, vždyť to děcko a to nemůže.....on na ni tlačil, aby to dala pryč, ale ona nechtěla, že s ním stejně nebude.....a pak to děcko trpělo. A můj muž chtěl, abysme si ho vzali. A teď už má třináct roků

Jsem ráda, že to tak dopadlo, protože by teď mohl být někde v domově, tak je se mnou. To víte dá mi to taky dost starostí se starat o něho, kupovat věci, co potřebuje. Pobírám vdovský důchod po manželovía ty přídavky na něho, to taky není moc. Co nadělám?

V: Jste na to sama. Danek už je velký má vlastní rodinu.

B: NO. On bydlí v šestce se svou ženou a dcerkou.

V: Tak je to aspoň lepší, když už Vám všechny děti odrostly, že tu někoho máte, že nejste doma sama.

B: Ona Erika se o něho stará. Když tam Radim jde ona mu dá jídlo. A teď jsme dali návrh na ten soud, že ten jeho tata neplatí alimenty, tak uvidíme.

V: Ale to často trvá dlouhou dobu než se to všechno vyřídí.

B: Však teď měl zaplatit 43 tisíc do konce července.

Pak si dal návrh, že bude platit tři stovky měsíčně a my s tím nesouhlasili, tak nám paní říkala ať dáme návrh na soud. Tak nevím. A dneska mi přišel nějaký papír, a já nebyla doma tak pro to musím zajít.

V: Jak to je v rodině s rolí žena muž. jako kdo víc velí? Jak je to, jestli žena musí poslouchat, nebo si žena umí zatočit s mužem?

B: Některá žena poslouchá manžela a některá žena si dělá, co chce podle sebe.

V: Záleží to na její povaze?...

B: No, na povaze.

Já co mám syna tam dole jak bydlí, tak on se jí úplně bojí. On musí poslouchat na každém kroku.

V některé rodině je třeba žena víc, jak chlap, ale spíš by to mělo být jinak. Třeba můj muž pil, ale stejně to všechno řídil on. I když byl opilý, tak věděl, co dělá. Naše děti byli vychováni dobře, naše děcka.

V: Mě právě dost často romské ženy a i celkově Romové přijdou takoví divocí na naše poměry.

Mluví nahlas někdy až křičí.

B: No.

V: Ale já si tak nějak zvykám, že to neberou tak vážně, že když někdo tak mluví tak, že o nemyslí tak moc zle.

B: Někdy tak ani moc ne, ale když jsou doma sami a řvou po sobě tak to moc dobré není.

Já to беру podle sebe, jak manžel po mě řval, jsem měla hodně strach. Pak mě začal už aji bít.

V: A to až po nějaké době, nebo ještě když děti byly malé?

B: Tož Danko jsem měla malého. Měl tak pět roků a od té doby začal tak nějak hodně pít.

Aji mezi lidmi chodil opilý, do toho společenství, jak jsme chodili. Já se za něho musela stydět.

A já jsem musela sedět tam, kde byl, kdybych tam nebyla vedla něho, tak už jsem věděla, co mě doma čeká.

Já jsem s ním měla těžký život.

Ze začátku třeba tak moc ne

V: Jak je to dlouho, co zemřel?

B: Tři roky.

V: Člověk má asi víc myslet na to dobré....

B: Já právě teď říkám děckám, aby takoví nebyli. Aby nepili, a to. Aby nedělali se svými ženama, co dělal on se mnou. Aby ty děcka chudáci netrpěly.

V: A když se ženská chce rozejít s chlapem, třeba když s ním má takové problémy, může se s ním rozejít najde u někoho zastání? Nebo by měla vždycky za každé situace být s ním?

B: Je to těžko, ale měla by být s ním. Žena by měla mít jednoho muže, muž by měl mít jen jednu ženu. I když jsou tací, co mají dvě, ale u nás to není zvykem. Aspoň v naší rodině to tak není. no a Erika dopadla tak špatně. Teď je zas se svým chlapem, akorát je rozvedena.

V: Půjčujou si hodně lidi peníze? Takové ty, jak chodí lidi a nabízejí ta půjčky?

B: Peníze? Já mám taky.

V: Jo?

Dá se to potom splatit?

B: Já platím dobře. Já jsem se dohodla, že budu platit z výplaty každý měsíc. Tak to platím.

V: A není to moc. Nepřeplatíte to o hodně?

B: No o tři tisíce. S plácím deset tisíc.

V: To je hodně.

B: Lednici jsem si kupovala, tak jsem si musela půjčit. Z toho, co mám neušetřím nic. Já beru jenom 4200. Já z toho neušetřím. 3000 nájem platím, teď 800 ti půjčku, a zbytek je na jídlo.

V: HM, To není moc.

B: Já ze sociálky peníze neberu, protože říkají, že mám nad životní minimum. Já nevím jak to může být.

V: To, já nevím jak to je.

B: Já jsem to viděla v televizi. Tak jsem tam volala na to a přišel tady chlap a sepsal to se mnou. Říkal, že když to budu splácet dobře, že si můžu vzít ještě, ale já už asi nechci.

V: Mě přijde, že je tam velká lichva, že je lepší si vzít něco z prodejny na splátky a platit to přímo prodejně.

B: Na splátky já nemůžu mít, protože mám malý důchod.

V: Jo tak , vy vlastně máte moc malý příjem.....

B: To bych musela být zaměstnaná někde.

V: A tam se Vás na to ani neptají?

B: Ne. Je zajímavá jen kolik celkem dostáváte, spočítá to.

V: Jestli to vůbec můžete splatit....

B: Když člověk nemá lednici a má nějaké to maso, tak kde na to veme, musí si půjčit.

Od rodiny si člověk taky nepůjčí, ti mají děcka.

V: Pro Romy je asi dost těžké sehnat tady práci.

B: Já jsem pracovala na tom městě, vždycky na podzim jsem dělala. ale teď toho hodně lituji, že jsem nešla na ten úklid a teď už nemají místo.

V: Když jste sháněla práci jako Romka, je cítit nějaký rozdíl, jak se chovali k Vám a jak k ostatním?

B: Ne, nebyl problém, normálně.

Svačina jsem nosila z domu a jedli jsme dohromady a nic. Někteří vaši byli ještě lepší jak ti naši.

V: A Vy jako Romové, věříte nám bílým? Nebo máte spíš od nás odstup?

B: Tak co já znám tady ty lidi, tak já nemám problémy. Tady ten pán, co chodí vybírat tu půjčku, je fajn.

Nemá se mnou problémy, platím slušně.

V: Mě celkem udivilo, když jsem začala chodit k Romům, že mají pořádek, čisto. Hodně bílých má představu, že Romové žijí ve špíně, že nemají čisto. Všimla jsem si, že i když mají chudo, tak mají čisto.

B: A tam na toho M. Alše z té druhé strany tam mají čisto?

V: NO, celkem jo. Ve vnitř přímo v té buňce, jak bydlí tak si snaží udržet a většinou tam mají celkem čisto, ale venku mají velký nepořádek.

B: Já si myslím, že jak tam bydlí jen v jedné místnosti s těma děckama, tak i přesto si to tam umí udržet.

Někdo by si ti třeba neudržel tak jako oni.

V: Můžu se zeptat, jak je to s tím „žuže a degeše“ žuže jsou ti dobří a degeše ti špatní.....a kde je ta hranice, kdy jsou ještě žuže a kdy už jsou degeše?

B: Co já vím....jak to oni myslá. říkají degeše já ani neumím říct, co to je. Že se špatně chovají.

Degešina oni říkají, vůbec nevím, kam na to chodí....

degeš

V: Je to něco hodně špatného.

B: No, někdo, kdo sám proti sobě ide.....radši řeknu: „jsi špatný člověk..“ a neřeknu „degeše“ To je něco moc špatného. To už moc škaredé, to se nedá o nikom říct. To dřív na Slovensku se tak mluvilo, ale teď tady to snad ani nemusí být, protože tu se teď žije už úplně jiným životem. Tam možná ještě žijou ještě jako žuže a degeše. Oni za to někteří nemůžou, když jsou třeba hodně chudobní a nemůžou žít jinak.

V: Já jsem někde četla, že degeše jsou už lidé třeba jen proto, že ohřívají jídla.

B: NO, ale dnes už jsou lepší přípravky na to ohřívání, ta trouby různé a taky ledničky. Kdysik byl špatný život, bylo málo peněz a nežilo se, jak se žije teď.

Někdo je bohatší a někdo je chudší. Ted' se lidi tím moc chlubí. Já mám to, to a to. A ty nemáš to.

V: Romové bývají hodně hudebně nadaní hraje u vás někdo?

B: Můj muž strašně rád tančil.

Ted'ko Radek trochu hraje na tu kytaru. A ti Kandrači hodně hrajú.

Hudba je dobrá. Taky někdy poslechnu.

Dřív jsem tančila ráda, ale ted' už nemožu.

PŘÍLOHA P II: ROZHOVOR S MATKOU

V: Chtěla jsem zeptat, jaké romské tradice se u Vás v rodině dodržují? Jestli si vzpomeneš na něco, co je tradičně romského a děláte to doma?

M: Třeba Vánoce slavíme po našem, po romsky,

V: A co se dělá o těch Vánocích?

Děláte něco zvláštního?

M: Pozve se rodina.

Ty romské jídla děláme.

V: Jaké jsou ty vánoční romské jídla?

M: Tak, zelí musíme mít. Nebo někdo dělá zelí s těma kroupama. Víš, to je takové tradiční romské jídlo na Vánoce.

V: S kroupama, to může být dobré...

M: Jinak taky děláme normálně salát, řízky.

V: A znáš nějaký zvyk ? Slyšela jsem, o vědru vodou, do kterého se hází mince....

M: NO, někdo to dělá, ale já už ne.

Dělávají to dost Romové, ale my už ne.

V: Když se sejde celá rodina, nejenom o Vánocích, ale třeba i u jiných příležitostí a slavností.....tak jak se říká romská svatba, romský pohřeb.....děláte něco, co je tradičně romského?.....Třeba, když ti umřel táta dělali jste něco, co je tradičně romského?

M: Tak u nás je to tak, že když někdo umře, tak se pohřbí, že. A my vždycky děláme takové, ty, jak se tomu říká.....sejdeme se někde v hospodě, a tam se za-

platí to jídlo, dělá se takové to, rozloučení víš?.....To je takové tradičně romské, víš?.....Zapít smutek.....

V: A jak dlouho se drží smutek?

M: No, u Romů...mamka držela půl, ne vlastně celý rok smutek, a děcka většinou tři měsíce..

V: Jak vypadá smutek, co se po tu dobu dělá?

M: Třeba by se nemělo hrát na nástroje.....prostě měl by být smutek.....

Třeba, ale někde se už smutek nedrží skoro vůbec.

V: Vzpomínáte na tatku? Jak se říká, že Romové věří v Mulos?

M: V ten den, v ten datum, co tatka umřel, chodíme na všichni, jako rodina, my dcery a synové s mamkou, na hřbitov. Zapálíme svíčku, doneseme květiny, mamka vždycky nosí penízky, protože tatka byl zvyklý na peníze. Nasype tam penízky, různě třeba vodku tam trochu vylije on rád pil vodku.....takový zvyk, víš?....

V:jo, jo to tvoje mamka vzpomínala....aji, že mu na Vánoce donese jídlo, co měl rád...

M: No, aji stromek mu tam vždycky nazdobíme.

V: A to vždycky jdete všichni?

M: NO, tak, když třeba já nejdu, tak tam ségra Erika nebo brácha s ní tam zajdou a ozdobí mu tam stromek.....

V: A ještě jsem docela dlouho bavila s tvoji mamkou o romštině.

Jestli se nějak změnila romština, jestli ještě rozumíte té pravé, staré romštině? Jestli ještě umíte mluvit celkově romsky. Jestli vše, co chcete říct, dokážete říct romsky?

M: Tak třeba Já, s Jankem, třeba ještě něco romsky umíme, ale už zas tak moc ne, jako třeba naše manky, víš? Ona jsou ještě o něco chytřejší, ale naše děti, už tak moc ne.

V: A doma mezi sebou mluvíte romsky?

M: Tak moc ne. Já s Jankem si občas něco řeknem romsky, ale s děčkama mluvíme česky. Naše děcka jsou od mala zvyklé mluvit česky.

V: A hodně se ta romština asi pomíchala, že? Nebo myslíš, že někdo tady mluví tradičně staroromsky? Třeba Vaše babičky?

M: Tak co vím moje mamka už tak moc taky ne, třeba když tam jdu s vnoučatama, tak na ně musí mluvit česky. A Jankova mamka už taky tak moc ne, ona taky mluví na děcka česky.

S těma vnoučatama prostě mluví česky. Já nevím, už je asi jiná doba, víš?

V: Vlastně je pro Vás asi důležitější, aby děcka uměly dobře česky než romsky.

M: Je to lepší, když se mluví víc česky. Děcka pak mají míň problémů.

V: S tím jazykem taky souvisí vyprávění pohádek, nebo nějakých příběhů.....Vyprávěl ti někdo staré romské příběhy?

M: NO, nemůžu říct, že by to byly pohádky, ale spíš takové příběhy. Kdysi to bylo tak, když jsme byli ještě malí, tak naši rodiče, tak my máme rodinu v Orlové, tak jsme tam jezdili, sešla se tam celá rodina, strýcové přišli, tety přišly, a vždycky mluvily takové ty příběhy, co se stalo a tak,.....

V:co se stalo v rodině?.....

M: Ne v rodině, co se stalo jiným Romům, a tak. A my jsme z toho měli takové hrůzy, strach jsme měli.

Asi nás tak strašili, nebo já nevím

V: A přímo to vyprávěli Vám dětem, jo?

M: No, to si asi z nás dělali strandu, nebo já nevím.....(smích)

Ale pohádky.....to si nepamatuju, že by nám někdo vykládal romské pohádky, to ,ne.

V: A ty vyprávíš svým dětem pohádky, nebo taky nějaké ty strašidelné příběhy?

M: Tak trochu jo. Spíš je tak straším, aby neudělaly nějakou hloupost.

A taky jim někdy přečtu nějakou pohádku.

A teď už Vaneska umí číst aji sama, tak si něco přečte sama.

V: A ještě u těch různých slavností.....sejdete se opravdu celá rodina? I z tvé strana a z Jankovy? Všichni sourozenci s dětmi?

M: Normálně, třeba, když máme,.....třeba když udělám křtiny, tak třeba pozvu někoho, ne celou rodinu, a Janek taky někoho. Kdybysme pozvali všechny, tak by nás bylo moc, bysme se sem nevlezli. Máme hodně sourozenců a to bysme je nemohli všechny pozvat.

V: A neurazí se někdo?

M: Ne, já vždycky pozvu jednu nebo dvě sestry a on taky pozve jednoho nebo dva bratry s ženami a dětmi. A tak se třeba sejdeme. Ale když třeba děláme něco v hospodě, kde je víc místa, tak pozvu co nejvíc. Z jeho rodiny z moji rodiny....

V: A vztahy v rodině máte všechny dobré, nemáte navzájem nějaké spory?

M: Ne, mezi sebou, ne.

V: A ty křtiny, bývají jen tak v rodině, nebo v kostele?

M: No, v kostele.

V: A kdo bývá kmotrem?

M: Většinou to, musí být.....no, já mám pokřtěné děcka a těm je kmotrou moje sestra a Jankův bratr. Většinou to mají být nějaká chlap se svoji ženou z rodiny.²

A zase pak bývá zvykem, že tomu děcku uděláme nějakou hostinu. Toho, kdo křtil to dítě, toho pozvem, a rodinu a uděláme takovou hostinu.

V: A když ty ses vlastně „přivdala“ do rodiny.....musela jsi poslouchat svou tchýni?

M: No, musela. (smích)

V: Musela, jo?.....(smích)

A bydleli jste u nich? Nebo jste bydleli sami?

M: Bydlela jsem u nich celou dobu.

² Bratr jejího muže má za ženu jednu z jejich sester

Hned, jak jsme měli zásnuby, tak jsem se musela ještě ten den stěhovat.

V: A zásnuby jste teda měli? To se u Vás taky dělá? Měli jste tradiční obřad?

M: No, měli u nás doma.....

V: Jo? a jak takové zásnuby vypadají?

M: Ten chlap, musí se svojima rodičama a sourozencema přijít k té holce a jako požádat o její ruku. A pak jsme měli u nás doma hostinu. A hned pak jsem šla k nim bydlet.

V: Takže jsi musela poslouchat svou tchýni a byla na tebe hodná?

M: No, tak..... ona mě chtěla vyučit, no.....já jsem neuměla ještě ani vařit.

V: To se říká, že se musí od tchýně hlavně naučit vařit, aby mu vařila co má rád, že?

M: No, já jsem vůbec nic vařit neuměla a chlap musí mít hlavně dobré jídlo.

(smích)

V: A ty jsi měla dítě hnedka potom obřadě?

M: Hned po osmi měsících jsem otěhotněla.

V: A myslíš, že až budešvlastně ty nebudeš.....jo, vlastně od Janka, vlastně on si dovede holku.....myslíš, že taky budeš chtít tu svou snachu učít?

M: No, když uvidím, že něco neumí, tak to víš, že ji budu chtít taky třeba, nějak poradit, jak to má dělat.....ale abych ji nějak komandovala to asi ne

V: Už hodněkrát jsme se spolu bavili, jak je to mezi mužem a ženskou. V romské domácnosti, kdo má větší slovo.

Takže jsme si řekli, že to bývá asi většinou ten chlap, že?

M: Tak většinou, jo, ale u nás je to většinou, tak, že třeba poslední slovo má on, ale musíme rozhodovat oba dva.

V: Že vlastně to jeho poslední slovo ovlivníš...

M: No, zkusím, to s ním nějak.....(smích) Já se jen tak nedám.

Kdysi to byli zas, naši rodiče, jak si pamatuje, že naše mamka, co řekla to nebylo poslední slovo, vždycky měl poslední slovo taťka. Co řekl taťka to muselo platit.

Aji v té výchově. Třeba mamka chtěl, něco dovolit, chtěla být mírnější. Ale taťka s tím nesouhlasil, když jednou řekl, že ne, tak prostě ne. Muselo se poslouchat.

V: A jak to rodina vnímá, když se dva chtějí rozejít. Když už třeba mají děti. Tak s tím souhlasí, že je to jejich věc, nebo s tím rodina a okolí většinou nesouhlasí?

M: U nás u Romů je to tak, že když třeba mají už děti, jo, jak třeba já teďko s Jankem, jo. A on si někoho najde a bude se se mnou chtít rozejít, tak už té rodině to začne vadit, víš. Tak přijde mamka řekne mu: „Co to děláš!!“ víš vynadá mu. „Ty chceš opustit děti!?“ „Ty je chceš nechat druhému!?“

V: A to jeho máma nebo tvoje máma, by mu přišla vynadat.

M: Určitě aji moje mamka aji jeho.

V: Takže se do toho vloží ta rodina.

A dala by se nevěra odpustit?

M: No,..... asi jo.....jednou.....

V: A myslíš, že je odpustitelnější, chlapova nevěra než nevěra ženy? A nebo je to nastejno, že by se to oboum odpustilo?

M: Tak nevím. Co vím stalo se to v rodinách, že byla ženská nevěrná a chlap ji odpustil, ale častěji je to tak, že chlap je nevěrný a ženská mu odpustí. U nás je to tak, že když je ta ženská nevěrná, tak je to pro ni velká ostuda před celou rodinou.

Do takových věcí se vždycky vloží celá rodina.

V: Bavily jsme se, že se ráda díváš na televizi. Na jaké pořady se ráda díváš, co tě baví?

M: Hlavně na telenovely a taky některé ty pořady jako superstar, nebo stardance a tak, to mám ráda.

Nebo taky na zprávy se dívám.

V: A když v televizi bývají reklamy, jdeš do obchodu a když něco uvidíš, tak to zkusíš koupit?

M: Ne, to ne, já raději kupuju, co znám. To co reklamuju bývá většinou předražené. Já vím, že ty reklamy, že jenom lákají lidi. To ani nemůže být pravda, co dávají v těch reklamách.

V: Hodně jsem taky zaregistrovala, že si Romové, hlavně ti, co nemají moc peněz, tak si hodně půjčují.

Půjčila by sis peníze, kdybys neměla peníze na něco.

M: Tak nevím, kdybych fakt neměla, tak asi jo. Ale ne od cizích, ale třeba od mamky nebo ségry, ne od cizích.

V: A ty půjčky, jak tady i přímo doma lidem nabízejí?

M: Ne, to ne. To se hodně přeplatí. Je tam spousta těch úroků.

V: Tvůj muž a jeho bratři se vlastě živí hudbou. Co pro Romy znamená hudba?

M: Pro Romy to znamená moc. Už, když se narodí děcko, třeba kluk, tak už to má v sobě. Třeba tat'ka je muzikant a to dítě už to má potom v sobě. Třeba Nina ona je holka, ale ona už to má od mala v sobě. Ona hraje dokonce i na saxofon, a na klavír zahraje všechno.

V: Takže u Vás hrajou na něco téměř všichni. I ty umíš na něco hrát nebo zpívat?

M: Ne, já ne.

V: A ještě od Vás z rodiny někdo hraje?

M: Jo, brácha Radek, hraje na kytaru a zpívá.

V: A Danek ne? On se vychvaloval, že umí hrát.

M: Ne, jenom Radek hraje. Já si myslím, že se naučil od něho hrát.

V: Ještě jsem si všimla, že hodně lidí, i když mají chudo, tak mají doma nějakou věž, nebo nějakou techniku na přehrávání hudby. A opravdu hodně poslouchají hudbu. A jak je to u Vás? Taky posloucháte hudbu, nebo už jak chlapi hrajou, tak už jsou nasytění a doma moc poslouchat hudbu nemusí?

**M: Taky dost posloucháme hudbu. Třeba, když nic nejde v televizi, tak si pus-
tíme většinou tu romskou hudbu.**

V: Co Romové vyjadřují v hudbě? Co do toho dávají?

**M: Všecko. Dobří muzikanti do toho dají všechno. Kdo do toho nedá všechno
není dobrý muzikant.**

Oni to mají v krvi. Aji tanec. Romové to mají v sobě.

Hodně těch romských holek, když zatancují, tak se to lidem líbí.

*V: To opravdu můžu říct, že vždycky jenom užasnu, jak už malé děti umí pěkně tanco-
vat, jak se umí hýbat.*

M: Jo, naše Vaneska má 6 roků, ale ta když zatancí, ona strašně dobře tancuje.

**A ony už jsou aji tak zvyklí, ty romské holky si doma pustí hudbu a už tančí.
Třeba si to cvičí před zrcadlem a zkoušejí to.**

V: A ještě jsem se chtěla zeptat odběhnu od té hudby.....Jestli věříš v Boha?

M: No, věřím.

V: A děti taky věří?

M: No, tak věří.

V: Ony chodí do náboženství?

**M: Vaneska teďko chodí do náboženství. Aji ty starší holky chodily. Akorát
kluk Janek nechodí. Nina i Pavlinka byly na svatém přijímání. A ještě se těším,
že i Vaneska půjde.**

V: A Janek jako kluk vzdoruje, že ho to nebaví?

**M: Ne, on jenom nechodí do náboženství. On věří, ale nebaví ho to, že není hol-
čička.**

V: Aha

M: Ale věří, normálně děcka.

V: Takže aji občas zajdete do kostela?

M: I když zas tak moc do kostela nechodíme, ale v Boha věříme. Někdy na tu mši zajdem, ale pravidelně nechodíme. Já si myslím, že když někdo věří v Boha, tak nemusí chodit přímo do kostela.

V: Co si myslíš, jaký je život teď? Jak se Romům žije oproti tomu, jak se žilo? Jestli je to teď pro Romy lepší než dřív nebo horší? Nejenom Vám, ale celkově Romům vůbec.

M: Já si myslím, že tak jak se žilo, kdysi. My jsme doma neměli ani barevnou televizi. My jsme žili tak chudě, Tak já si myslím, že naše děti. Teďka ta generace, co je vychováváme, tak se mají o hodně lepší než jsme měli my. My jsme žili tak chudě a každý měl hodně dětí. Teď je úplně jiná doba.

V: A myslíš, že mají i lepší příležitosti. že třeba i ostatní lidi - bílí - se chovají k Romům líp?

M: Já si myslím, že jo. Předtím to bylo jinačí a teď je to zase jinačí.

V: A ty ses ve škole setkala s něčím takovým, že by ti někdo říkal, že jsi Romka? Nebo se k tobě choval nějak divně?

M: Mě přímo, ne, ale byla tam, jedna holka, a ji většinou nadávali do cikánů, ale ona byla taková špinavá, tak proto asi, ale jinak, tak moje mamka se snažila, my jsme byli 9 dětí, ale my všichni jsem chodili čistě oblečení a pravidelně do školy a tak. Mě měli rádi aji učitelky.

V: A tvoje děti nemají nějaké problémy s děckama?

M: Ne.

V: A co kdyby si třeba Nina dovedla bílého partnera?

M: Normálně. Já říkám Nině furt, že to nevadí. Já nedělám žádné rozdíly.

V: A myslíš si, že je důležité, aby si Romové zachovali své tradice? Aby aspoň se vědělo, co se dřív dělalo? Aby třeba i tvé děti dělali to, co ty. Prostě, aby si uchovali romské zvyky?

M: NO, nevím, já už to taky tak moc nedodržuju. A nevím, jestli to moje děcka budou dodržovat. Já si myslím, že co rok, tak to bude všechno jináč a jináč. Třeba na Slovensku ti Romové. Tam to ti mladí zdělali po těch starších a oni to

tam ještě dost dodržují, ale tady si myslím že už moc ne. Tady už je to všechno modernější. My jako rodina se už snažíme žít normálně. Prostě chceme, aby měly školy ty děcka.

To už nikdy nebude jak to bylo.

PŘÍLOHA P III: ROZHOVOR S VNUČKOU

Rozhovor jsem nahrávala se skupinkou vnoučat. Hlavní dotazovanou byla 16letá Nina (N), ale na otázky odpovídaly i ostatní přítomné děti byla to 15letá Jessica (J), její sestřenice a také 14letá Pavlína (P) její mladší sestra, a taky se občas ozval i jejich mladší 10letý bratr Janek (JA).

V: Znáte nějaké romské tradice? Co vás napadne z romských tradic?

(smích)

Něco děláte, ne?

(smích)

J: JO, zpíváme.

(smích)

J: NO, tak zpíváme a tancujeme.....co ještě tak děláme?

V: Já jsem se bavila s babičkou, potom aji s mamkou.....například, jak se říká tradiční romský pohřeb. Třeba, když umřel děda. Vzpomeneš si na něco, co se tam dělalo? Co je tradičně romského?

N: Tak nevím, že se vždycky všichni jako Romové sejdem. Toho mrtvého doprovodíme na to. A že.....

J: Je to v kostele.....

N: A jak ho dávají do té země hraje muzika, třeba harmonika

J: A vždycky u Romů je zvykem objednat nějakou hospodu a tam.....nevím

V: Tam máte nějaké pohoštění.....

Jak dlouho se drží smutek?

J: Dva, tři měsíce, jak kdo

N: No, jak kdo.

V: A během toho smutku se dělá co, nebo co se nesmí dělat?

P: Nosí se černé oblečení, nesmí se pouštět hudba, tančit.....

V: A ještě, jak Romové věří v Mulo.....

J: No,jo

V: A to znamená co?

N: Že se zjevuje. On se potom objeví.

J: On se někdy ukáže

V: A mluví s těma lidma?

J: Ne, jenom se zjevuje.

N: A vždycky to poznáme tak, že máme modřinu na ruce a to nebolí. Podle toho.

V: Jo? Tak to jsem nevěděla.....

A děláte něco zvláštního pro ty duchy? I třeba po dlouhé době, co zemřeli?

.....

Třeba chodíte na hřbitov za nima?

N, J: No.

V: Co tam děláte na tom hřbitově?

N: Zapálíme jim svíčku, pomodlíme se....

(smích)

V: Tak teda věříte v Boha?

J: Ano

N: jo

V: A to opravdově, nebo jen tak?

J,N: Opravdově.

V: A zajdete někdy do kostela?

J,N: HM, jo.

V: A co třeba něco, co se týká jazyku? Mluvíte romsky?

N: Jo, mluvíme.

V: Opravdu? Rozumíte všemu?

N: Ano

V: JO? A budete to učit i své děti?

N: Určitě, jo.

V: Kdy nejvíc mluvíte romsky?

N: Když jsme....

J: S našima

N: Třeba s naši partou, nebo se známýma z jiných měst....

V: A ti z jiných měst....mají jiný jazyk jak vy, nebo úplně stejný?

N: Stejný

J: No, skoro stejný, ale mají jiný přízvuk.

P: Například z Jičína mluví trochu rychlejc. Vsetín řve....a Valmez je takový klidnější, no.

(smích)

V: A užíváte tu romštinu mezi sebou doma?

N: No, někdy jo, ale víc mluvíme doma česky.

V: A mluvíte romsky před bílýma?

N: No, někdy jo. Když se s náma ten bílý baví a ptá, jestli jdeme tam a my se potřebujeme domluvit, tak mluvíme romsky schválně, aby nám nerozuměl.

V: A vyhledáváte i bílé kluky? Bavíte se s nima, randíte s nima?

N: Ne tak bavíme se s nima

(smích)

J: O bílé kluky nemáme zájem...

N: Ne....

(smích)

V: Jo? Myslíte, že romský kluk by byl lepší?

N: Ne tak, ale...

J: Pro mě jo.

V: A když teda jednou budete mít chlapy, budete s nima bydlet, nebo už dlouho chodit.....kdo by tam měl mít hlavní slovo? Kdo spíš všechno řídí?

N: Oba dva

P: Spíš ta holka

J: no, asi ta holka

V: Myslíte, že spíš ta holka, jo?

N,J,P: HM

V: Aji u Vás doma má podle Vás to hlavní slovo mamka?

N: třeba, když mamka má s nama problémy, když ji něco vadí, tak si to vyřídí tak s nama.....já nevím, jak to mám říct....

V: Jako ve výchově, jo?

Jako, že mamka zakáže a hotovo, jo?

N: Že třeba, když se zeptáme: „mami můžem někam jít“ Tak ona se nezeptá tat'ky. Ona nám to prostě zakáže, všechno je to na mamce.

V: A jsou nějaké věci, které rozhodně zase vyloženě tat'ka?

N: Tat'ka se víc stará o to, aby...nevím

V: Aby jste se měli dobře?

N: No, aby jsme se měli dobře. Stará se o peníze a mamka o výchovu a domácnost...

JA: O moji výchovu se stará.....

(smích)

V: Takže si teda spíš myslíte, že byste vy si ovládaly své chlapy?

N, J, P: HM, jo, určitě.

V: A až se teda jednou provdáš....tak jak u Romů bývá zvykem...., že tu nevěstu zaučuje její tchýně?

N, J, P: no, ano

V: A už se na to nějak připravujete, že jednou budete muset poslouchat druhou mámu?

N: To je to nejhorší...

J: Jsou takoví lidi, že se s tou tchýní nedá dohodnout.

N: To je fakt to nejhorší

V: To asi fakt může být celkem problém.....

Takže to asi pro tu holku není moc dobré.....ale možná v něčem to může být dobré, ne?

N: Tak možná jo, ale nejlepší je se to všechno naučit doma

Protože, když budeme u té tchýně, že neumíme vařit..

J: Stačí jen blbé nádobí

N: U Romů je to tak, že by řekla tomu synovi: „Co sis to doved za ženu!“ a to...

P: Prostě bude mít strach, že se nebude umět postarat o děcka, o rodinu.

V: A proč si myslíš, že se to tak u Romů zavedlo? Proč vznikl tenhle zvyk?

N: No, já nevím.....možná pro to, že jak ten kluk vzal té holce poctivost, tak potom musela hned k nim domů jít bydlet....

V: Hned po zásnubách, že? Hned po mangavipen?

(smích)

N, J, P: Mangavipen (smích)

P: Ty to znáš mangavipen

V: no, neznám....

(smích)

Myslíte, že je důležité, aby se nějaké takové tradice zachovávaly? Aby to šlo dál? Budete to učit i své děti?

N, J: Určitě

V: *Jo? Takže si myslíte, že by si Romové měli uchovat své tradice a být trochu jiní?...*

P: Prostě nemá se za to stydět, že je Rom. měl by být na to hrdý.

V: *Ještě k tomu jazyku.....vyprávěl vám někdo nějaké romské příběhy, nebo pohádky?*

N: Spíš o těch Mulo. O těch mrtvolách

V: *A co ti mrtví dělali?*

N: Strašili

J: Dávali nějaké znamení, nebo něco

JA: Třeba rozbili fotku

N: No, u Romů je to tak, že když někdo zemře tak se rozbije jeho fotka sama spadne.

JA: Nebo, když se díváš do zrcadla, tak tam uvidíš jeho

N: A nebo, když přiletí na okno černé vrána..(smích) ...tak někdo v rodině umřel

V: *Teď trochu odběhnu, díváte se rádi na televizi?*

N, J, P: JO

V: *O co tam máte rádi?*

N: Telenovely, nějaké seriály....

V: *Aji se díváte na nějaké ty soutěže? Jako je superstar, stardance a tak?*

N: Jo, to je taky dobré.

V: *A posílali jste aji SMSku?*

N: Jo, jsem posílala

V: A šly byste do takové soutěže?

J: Jo, ale spíš ty taneční

N: Ty bys šla do Bailando, ne?

J. NO a kdyby byla nějaká romská taneční soutěž, tak bych šla hned.

JA. Já též.

V: A chodíte rádi nakupovat něco?

N: Jo.....

V: A co rádi nakupujete?

N, J, P: Oblečení (smích), malování

V: A co šperky?

N: JO, naušnice, náramky to pořád (smích)

V: Rády tancujete. Co pro vás znamená tanec? A hudba vůbec?

J: Tak my tím vlastně žijem. Bez toho bysme nebyli.

N: Bez tance bysme nebyli a bez hudby už vůbec ne.

P: My to máme prostě v krvi. Je to v nás.

N: Prostě my můžeme být ve městě, v obchodě....a jen uslyšíme hudbu a hned tančíme....

P: My prostě musíme.

J: A lidi si toho všímají...

(smích)

V: Vy chodíte do školy a máte tam bílé holky, bílé kluky.....máte s nima nějaké problémy? Jsou na vás nějací; škaredí?

N: Ne, to ani ne

P: A když mám řekne něco špatného, tak my mu to oplatíme. (smích)

N: Třeba někdy nadávají, že jsme Romové a tak, ale my si to s nima vyřídíme (smích)

J: Někdy slovy, někdy ručně (smích)

N: To spíš, když jsme byli menší, tak to bývalo, ale teď už nějak ne. Teď všichni s nama. Kde jsme my tam jsou oni.

V: A jakou hudbu rády posloucháte? Ještě k té hudbě...

N: Hip-hop, romské....

P: A Aren mičkal

V: To ani neznám.....

N: To, je ,že proště....ty moderní písně, zpívá holka a kluk zpívají a je tam i hip-hop.

V: A líbí se vám ti mladí Romové, co se prosadili? Vlasta Horváth, Gipsy cz? Fandíte jim?

N: Vlasta Horváth ne, ale Gipsy jo.

J: Ale aji Vlasta je dobrý.

V: Scházíte se někdy opravdu celá rodina?

N: Na Vánoce

V: A znáte se dobře se všema sestřenicema?

N, J: Smích jo až moc dobře

V: Takže spolu vyrůstáte, znáte se dobře.....

N. Ale s některýma se nestýkáme, nebo ani nevíme, že jsou naše rodina.

.....

N: Jako takové ty děti od sestřenic, tak ty už neznáme.....

V: A jezdíte za nima aji do jiných měst?

N: JO, do Ústí nad Labem, Krnova.....

JA: Do Anglie

V: A myslíte, že se teď žije líp, než se žilo?

P: Myslím, že je to horší...

V: Horšív čem?

N: Ne, já bych řekla, že je to lepší

J: Ted' je jiná generace

N: Ted' je jiná doba

J: Je to ted' všechno modernější

N: Že dřív neměly děti ani kde spát, nebo neměly se kde vykoupat, ted' mají každý svou koupelnu....neměli topení a museli sekat dřevo

V: A myslíte, že aji pro vás ti bude v životě lepší? Třeba i s prací...?

N: já nevím as i až tak moc ne, než je to ted'. Ale snad jo.

JA: Bude, ale spíš jenom pro chlapy

PŘÍLOHA P IV: ROZHOVOR S ROMSKÝM MUZIKANTEM

V: Janku, já jsem se chtěla zeptat, co pro tebe všechno znamená hudba? Jako pro romského muzikanta?

J: Kus života.

V: Co ještě ti hudba dává?

J: Je to pro mě odpočinek, možnost utéct a taky něco říct. Taky při hudbě na všechno zapomeneš.

(„teší ho to“ řekla jeho žena)

V: Vás taťka učil hrát, že?

J: On nás od malička učil hrát.

V: Mě říkal brácha, že jste chodili aji po svadbách hrát už od mala, že kolikrát k vůli tomu ani do školy nešel.

J: Tak děda, tata, strýc oni měli svoji aparaturu doma. A chodili po zábavách a tak.

A my jak jsme vyrůstali, tak jsme to měli od malička doma, tak jsme se učili.

V: Na co všechno umíš hrát?

J: Tak na bicí zahraju něco, na kytaru, na bass kytaru, na klavír, na saxofon se učím.

V: A chodili jste do hudební školy? Umíte noty?

J: Ne.

V: Jakou hudbu máš nejradši? Jaká hudba je ti nejbližší?

J: Já? Mě se líbí taková funky, jazz, barová hudba, taková stylová, takové to pomalé, romantické.

V: V tom jazzu, Tam se dá hodně vyřádit, že?

J: No, na všechno na klavír, kytary a ten saxofon.

V: A teď moderní hip hop? Líbí se ti?

J: Tak jo, ale ne všechno.

V: A elektronická hudba? Různé elektronické mixy?

J: Jako správně ne, ale když se hraje jenom ve dvojku, nebo tak, tak je dobré si pomoci automatem.

V: Asi hlavně rytmické rify, že?

J: NO, ale když je toho moc, tak to není ta pravá hudba.

Hudba má být živá.

Živé bicí je vždycky lepší, jak automaty.

V: A co máte všechno ta nástroje v kapele?

J: Bass kytaru, kytaru, bicí, klávesy, saxofon, tři zpěvy.

V: A když jste hrávali jako kapela...Vám se říkalo Kandráci, a měli jste i nějaký název?

J: Pak se nám říkávalo dživla čes.

V: Co to znamená?

J: Žij dobře.

V: Ta hudba se muzikologicky podle tebe blíží čemu.

J: My jsme neposlouchali nic, my jsme nechtěli hrát podle někoho, my jsme dělali vlastní hudbu.

V: A kdybys to měl nějak pojmout čemu se to nejvíc blíží?

J: Takové funky, pop, jazz, trošinku občas do roku.

V: A budete ještě někdy hrát spolu?

J: Jo, já si myslím, že jo.

V: A cvičíte teďkom?

J: Ne teď ne.

U nás je to tak, že nám stačí chvíli uslyšet, a pak už to máme v hlavě, už můžeme hrát.

V: A jak u vás hudba vzniká? Máte první hudbu a pak text? Nebi si napíšete nějaký text a pak na to skládáte hudbu?

J: První děláme hudbu, každý do toho něco dá a pak teprve z písničky vyjde text.

V: A o čem ty texty byly?

J: U nás se zpívá o tom o čem se jinak málo zpívá....jako o mámě, o lásce i když o lásce se hodně pívá i jinak ale my zpíváme o hluboké lásce, o Bohu, a když je smutná píseň tak o tom jak někdo umřel, taky o dětech a výchově dětí, a tak, no....

V:takže myslíš, že možná ta romská hudba je víc o citech než ta naše.....

J: Určitě, naše hudba jde z naší duše.